

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

МӘСЕЛЕ ҮЛКЕН
БАСТЫҚ БОЛУДА
ЕМЕС

2-бет

СУ ҚАШЫРТҚЫСЫ
ҚҰБЫРЛАРЫ
ТӨМЕН ТҮСІРЕЛДІ

5-бет

КІТАПХАНА
ҒИМАРАТЫ МӘСЕЛЕСІ
2022 ЖЫЛЫ ШЕШІМІН
ТАБАДЫ

6-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№43-44 (965-966) 8.11.2021 жыл

АТАМЕКЕНІН АРДАҚТАҒАН АҚЫН

Заманы бір болған соң сол кездегі адамдардың тағдыры да бір-біріне тым ұқсас болып келеді. Зайсан, Күршім жақты мекендеген Алмас ақынның нағашы жұрты да қиындықты көп көрген. Кәмпеске кезінде мал-мүлкі тәркіленіп, өздері қамауға алынады.

8-9
бет

ШЕКАРАДА ҰЛТТЫҚ МҮДДЕМІЗ ҚОРҒАЛСЫН

Бүгінде ҰКП сыртқы сауда палатасы зардап шеккен СЭҚ қатысушыларына осы жағдай бойынша форс-мажорлық жағдайлар туралы куәлік беріп отыр. Мұндай куәлікті алу кәсіпкерлердің өздері дәлелдемелер мен құжаттарды жинау қажеттілігімен, сондай-ақ төлемдерді төлеумен байланысты. Алайда, Азаматтық кодекстің 374-бабына сәйкес, бұл тану кәсіпорындарды қаржылық және банктік міндеттемелерден босатпайды, сонымен бірге олар негізгі проблеманы құрайды. Осыған байланысты форс-мажор туралы куәлік беру ғана емес, бизнесті қолдаудың нақты қосымша шараларын қабылдау қажет деп санаймыз.

4
бет

ЦИФРЛАНДЫРУ, ҚАЙДА БАРАСЫҢ?!

Форумда төрте түгелге жуық өзге ұлт өкілдері жайғасқан. Әрине, олардың бәрі өз үйлерінде отырғандай өз тілдерінде сөйлеуде. Тек біздің қазақтар ғана өзге тілде, халықаралық ағылшын тілінде болса, мейлі ғой, кеше ғана өздері отарынан шыққан Ресей тілінде сайрап жатыр жарысып...
...Жанымда отырған Жәкеңе: «Қазақ астанасында өтіп жатқан мынау форумда Қазақтың ісі де жоқ қой?!» – дедім.

3
бет

Зікіра ҚОЖАЕВ

ҚАЗАҚҚА ҚЫРАН ТЕКТЕС ҚАНАТ СЫЙЛАП...

14
бет

ФЕНОМЕН РОСТА МАШИНОСТРОЕНИЯ РК МАШИНОСТРОЕНИЕ ДОЛЖНО СТАТЬ ДВИГАТЕЛЕМ ЭКОНОМИКИ

В условиях распространения пандемии COVID-19, карантина, закрытия границ, приостановки или закрытия многих предприятий, торговых войн и санкций, кризиса в СМИ появилась новость о том, что Казахстан возглавил список стран, в которых за 2020 г. выросло машиностроение по сравнению с прошлыми годами на фоне глобального спада в отрасли.

10
бет

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

МӘСЕЛЕ ҮЛКЕН БАСТЫҚ БОЛУДА ЕМЕС

Мемлекет басшысы еліміздің отын-энергетика орталығы Екібастұз қаласында монокалаларды дамыту жөнінде кеңес өткізді. Павлодар облысына жұмыс сапары барысында Президенттік жастар кадр резервінің осы өңірдегі өкілдерімен де кездесті.

Президенттік жастар кадр резервінің бірқатар өкілі, атап айтқанда, Ертіс ауданының әкімі Аян Бейсекин, «Nur Otan» партиясы облыстық филиалы төрағасының бірінші орынбасары Илья Теренченко және «Екібастұз МАЭС – 2» АҚ директорлар кеңесінің мүшесі Дамир Сүйентаев Мемлекет басшысының алдында сөз сөйлеп, беріліп отырған мүмкіндік үшін алғыс айтты. Олардың айтуынша, Президенттік жастар кадр резервін құру, ауыл әкімдерін сайлау сияқты бастамалар жастарға жол ашып отыр.

Қасым-Жомарт Тоқаев жастардан өңірдегі өзекті мәселелер туралы сұрап, кадр резервінде болудың әрбір маманға үлкен жауапкершілік жүктейтінін атап өтті.

— Жастар кадр резерві дегеніміз — мемлекеттің резерві. Мәселе үлкен бастық болуда емес, резерв өкілі болудың мәні — ел үшін

аянбай еңбек етуде. Мемлекеттің дамуы жолында өздеріңіздей мамандар қажет. Біз бүгін осы өңірдегі және еліміздегі түйткілді мәселелерді ашық талқыладық. Соны жүзеге асыруға сіздердің көмектеріңіз қажет болады. Барлық бастамаларыңызға табыс тілеймін, — деді Қазақстан Президенті.

БІРІНШІ ТОПТАҒЫ МҮГЕДЕК КҮТІМІНЕ ЖӘРДЕМАҚЫ ТӨЛЕНЕДІ

Қазақстанда мүгедектік себебіне қарамастан, I топ мүгедегіне күтім жасайтын адамдарға ең төменгі күнкөріс деңгейінің 1,4 мөлшерінде (2021 жылы — 48023 теңге) жәрдемақы енгізілді.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің «Арнаулы мемлекеттік жәрдемақы тағайындау және төлеу қағидаларын бекіту туралы» 2015 жылғы 3 маусымдағы № 445 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. I топтағы мүгедекке күтім жасайтын адамдар жәрдемақына тағайындау үшін «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясының бөлімшелеріне өтініш бере отырып, төмендегі құжаттарды тапсырады: жеке басын куәландыратын құжат; I топтағы мүгедекке қамқоршылық белгіленгенін растайтын құжа; күтім жүзеге асырылатын адамның мүгедектігі туралы анықтама; сәйкестендіру туралы - жәрдемақы беру жөніндегі уәкілетті ұйымдағы банк шотының нөмірі туралы мәліметтерді растайтын құжат; психикалық денсаулық орталығында есепте тұру дерегінің жоқтығы туралы анықтама. Бұдан басқа, күтімді жүзеге асырушы ретінде айқындалған адамның әрекет қабілеттілігі туралы мәліметтер жеке басын куәландыратын құжат бойынша ҚР Әділет министрлігінің «Жеке тұлғалардың мемлекеттік дерекқоры» ақпараттық жүйесінде тексеріледі.

БАЛҚАШ БАЛЫҚҚА БАЙ КӨЛ

Табиғи ресурстар таусылмас үшін қорды толтырудың маңызы зор. Сондықтан Балқашқа балық жіберу жыл сайын жүргізіледі. Биыл да көлге 120 мыңнан астам тұқы мен сазан шабақтары жіберілді.

Мұндай жұмыстар жылына бір-ақ рет жүргізіледі. Мамандардың айтуынша, күз айлары балықтандырудың ең қолайлы маусымы. Табиғи факторлар бойынша бұл уақытта балықтың өміршеңдік деңгейі шамамен 70% деңгейінде болады.

«Биыл Қарағанды облысының аумағындағы Балқаш көліне 122 мың шабақ жіберілді. Бұл үй жағдайында өсірілген тұқым және өміршеңдік полиморфты сазан, ол балық жіберу мақсатында алғаш рет қолданылды. Жұмыстар жалғасуда», — дейді Балық шаруашылығы ғылыми-өндірістік орталығы Балқаш филиалының директоры Еркінбек Құматаев. Балқаш көлінде кәсіпшілік және әуесқойлық балық аулау белсенді жүргізіледі. Өңір бойынша алты ірі балық шаруашылығы кәсіпорны жұмыс істейді.

СЕГІЗ ЖАСАР АРУ

Атыраулық 8 жасар оқушы қыз әлемнің супермоделі атанды. Құрманғазы ауданының Көптоғай ауылында тұратын Мәриям Ишанғалиева 3-сыныпта оқиды.

Биылғы шілдеде «Әлемдік модель — 2021» халықаралық байқауына суреттерін жолдаған Мәриям қыркүйекте байқау қорытындысы бойынша бірінші орынға ие болып, Сочидегі ақтық сайысқа жолдама алған. Анасы Арай Қарабалаеваның айтуынша, биыл «Әлемдік модель» байқауына әлемнің 40 елінен үміткерлер қатысуы тиіс болған. Алайда, коронавирус пандемиясына байланысты 25 үміткер бақ сынаған. Қазыретерлердің жеті мүшесі Мәриямды 6-9 жастағы қатысушылардың арасынан жеңімпаз деп таныды. Атыраулық оқушы байқаудың бас жүлдесін иеленіп, «Әлем жұлдызы» атанып отыр. Оған «Жер шарының супермодельі — 2021» аталымы қоса берілген. «Қызым жолға шығарда «Мен басыма тәж киіп келемін» дегенде, таң қалған едім. Сайыс кезінде

аз-кем қобалжығаны байқалды. Өйткені, халықаралық бәсекеде еліміздің атынан жалғыз өзі қатысты. Біз Құрманғазы ауданында тұрамыз. Сол себептен, сахнаға Құрманғазының «Адай» күйін басына киізгенде қуаныштан жылап жіберді», — дейді анасы. Сегіз жасында әлемдік супер модель атанған Мәриям Ишанғалиева бос уақытында би үйірмесіне қатысып тұр. Бұған дейін темекілік жер, республикалық байқаулардың жеңімпазы атанған. Арманы — Оңтүстік Кореяда жоғары білім алып, дәрігер болу.

ЖАЛҒАН АҚПАРАТҚА ЖОЛ ЖОҚ

Елордада өткен қазақтілді контент жасаушылардың дәстүрлі форумында «инфодемия» мәселесі қозғалды. ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрі Аида Балаева журналистер «фактчекинг» талабын үнемі есте ұстау қажеттігін еске салды.

«Бүгінгі ғаламдық цифрландыру заманында интернет әлемдік дәстүрлі медианың өзгеруіне зор ықпал етіп жатқаны белгілі. Бұл әсіресе, жылтыр орғын алған дезинформацияның айқын біліні. Түрлі әлеуметтік желілер, «WhatsApp», «Telegram-арналар», «YouTube» пен «TikTok» қосымшалардан тараған жалған ақпараттардан қоғамда «инфодемия» мәселесі өзекті

тақырыпқа айналды. Сондықтан біз дер кезінде шешім қабылдап, Stopfake.kz порталын іске қостық. Қазақ және орыс тілдерінде хабар тарататын сайт бүгінге дейін қоғамды әбігерге салған 2 мыңға жуық фейк ақпаратты жоққа шығарды. Соңғы аптадағы сайттың қаралымы 66 мыңнан асады. Бұл орайда, бүгінгі журналистер «фактчекинг» талабын үнемі есте ұстауы қажет» — деді ведомство басшысы. Бұл орайда, министрлік тілшілердің білімін көтеріп, әсіресе салалық арналған кешенді жұмыстарды қолға алғанын, медицина, дін, экология салалары бойынша 4 мыңнан астам журналист арнайы оқыту курстарынан өткенін тілгетіек етті.

БАҒА БАСЫМЫЗҒА ШЫҒЫП АЛДЫ

Жаңа жыл қарсаңында әдеттегідей азық-түлік құны тағы да шарықтайды. Ұлттық экономика министрі Әсет Ерғалиев баға тек бізде ғана емес, әлем бойынша өсіп, жатқанын алға тартып, тиян санап отырған тұрғындарға басу айтты.

Ведомство басшысы бағаны ауыздықтау дәл қазір оңайға соқпай тұрғанын мойындап, жыл басынан бері әлеуметтік маңызға өскендердің 10 пайызға өскенін мәлімдеді. Әсет Ерғалиев азық-түліктің тоқтаусыз қымбаттауы инфляцияға да кері әсер еткенін жеткізді. Қазір ресми деректер бойынша оның деңгейі 8,9% шамасында екен. Ал, шын мәнінде оның бұдан әлдеқайда жоғары екені белгілі. Оның айтуынша әлемдік инфляция деңгейі 33%-ға жеткен. Ұлттық экономика министрі халықтың табыс көзін арттырып, бағаны тұрақтандыру үшін қолдан келгенді жасап жатырмыз деп ақталды. Бірақ нақты қандай шара атқарылып жатқанын айта алмады. Өйткені ауызбен айтылған шарадан баға төмен түспейді. Яғни, ешқандай нәтиже жоқ.

Қазір Қытайдан тауар кіргізе алмай жүрген кәсіпкерлер шығынға белшесінен батқан.

ҚЫМБАТШЫЛЫҚ ЗАҢСЫЗ САУДАҒА ИТЕРМЕЛЕЙДІ

Қаржылық мониторинг агенттігі жедел-іздістіру шаралары барысында Қарағанды қаласында 350 миллион теңгеден астам сомаға шығу тегі белгісіз 670 мыңнан астам қорап темекі өнімдерін тәркіледі.

Тергеу барысында Әзірбайжан азаматы басқа тұлғалармен бірге, Қарағанды облысының аумағында «Космос», «Беломорканал», «Тройка», «Столичные» маркалы темекіні акцизсіз заңсыз сатқаны анықталды. Заңға қайшы әрекеттің нәтижесінде мемлекетке 149 миллион теңге көлемінде залал келтірілді. Тергеу жалғасуда.

Бұл шара қылмыстың салдарын жою ғана. Ал шын мәнінде бұл қылмыс нәліктен

орын алды деген сұрақ ешкімді алаңдатпайтын секілді. Соңғы жылда өзге тауарлар сияқты темекі өнімдері де бірнеше рет қымбаттады. Осы жағдайды пайдаланғандар сапасы белгісіз тауарларды нарыққа шығара бастады. Әрине оның бағасы дүкен сөрелеріндегілерге қарағанда әлдеқайда арзан болып келеді. Сондықтан заңсыз саудамен күрескенде қылмыстың себептеріне де көңіл аудару қажет

ЦИФРЛАНДЫРУ, ҚАЙДА БАРАСЫҢ?!

Жұма күні жұмыстың аяғына қарай Конгресс орталығында өткен «DIGITAL BRIDGE» цифрландыру халықаралық форумына бардым. Мен бұл жерге белгілі IT маманы, нұсқарамист, латын графикасындағы қазақ әліпбиі нұсқасын жасап жүрген Жанат Аймаханнның шақыруымен келдім. Шынын айтқанда, жұмыстарым бастан асып тұрса да, цифрландыру саласын қазақшалау мәселесін көтеріп жүрген Жанат ағамыздың: «Бұл көрме мен форумды басқалар көрмесе де, цифрландыру саласын Ресейдің Сбербанкіне беруге қарсы шығып, министр Мусинді сұрауға алған сіз келіп көруіңіз керек» – деген соң, сөзін жерге тастай аламын. Форум аясында цифрландыру саласындағы жетістіктер көрмесі өтіп жатыр екен.

Форумда төрде түгелге жуық өзге ұлт өкілдері жайғасқан. Әрине, олардың бәрі өз үйлерінде отырғандай өз тілдерінде сөйлеуде. Тек біздің қазақтар ғана өзге тілде, халықаралық ағылшын тілінде болса, мейлі ғой, кеше ғана өздері отырып шыққан Ресей тілінде сайрап жатыр жарысып...

Көрнекі ақпараттардың барлығы тек Ресей тілінде. Қай мемлекетте өтіп жатқанын айтпай, эфирге шығарсаң, шетелдіктердің барлығы бірден Ресейде өтіп жатыр деп ойлайтыны анық.

Жанымда отырған Жәкене: «Қазақ астанасында өтіп жатқан мынау форумда Қазақтың ісі де жоқ қой?!» – дедім.

«Әрине, қазақтың ісі болмайды. Жана сіз келмей тұрып сөйлеген министр Мусин деп президенттің көмекшісі, кеңесшілері де, барлығы тек орысша сөйлеп кетсе, басқалардан не сұрайсың? Шаруамыздың біткені осы емес пе? IT секторында жастарымыз қаптап өсіп келеді. Бірақ бір өкініштісі көбісі қазақша білмейді» – деді наразылық танытып.

Айтса, айтқандай, көрмедегі өз өнімдерін ұсынып отырған жастарға бетте едік, көбісі амандасуының өзін орыс тілінде бастап қарсы алды. Мені Жәкене «Парламент депутаты, «Ақ жол» фракциясы мүшесі» деп таныстырып еді, барлығы өз өнімдерін көрсетіп алуға асыпты, қазақша сөйлеген әдемі сары қыздың үстеліне бардым.

«SPEECH LAB» компаниясының жоба жетекшісі Динара Әлім» деп таныстырды өзін.

Бұлардың ерекше бағдарламасы жазумен айналысатын маған қатты ұнады. Сөйлесең – сөзіңді мәтін етіп береді. Мәтін берсең – дыбыстап аудио етіп шығарады.

Тәжірибе жасап көру үшін менің: «Бұл өтіп жатқан қандай көрме?» – деген сөзімді лезде ешбір қатесіз мәтін етіп шығарды.

Тексті алып салсаң, аудио етіп дыбыстайтын функциясын тексеру үшін кез келген мәтінді дыбыстауға

«Қазақ үні» сайты аштық.

Бірден көзімізге бір апта бұрын шыққан, қазақ әдебиеті классигі Әбдіжәміл Нұрпейісті 97 жасқа толуымен құттықтаған мақалам көзге түсті. Сол мақаладан көрнекті жазушы Смағұл Елубайдың Әбен туралы айтқан сөйлемін алдық. «Мемлекеттік тіл үшін алаңға, көшеге шығамыз деп шештік. Токсан бес жастағы Халық жазушысы Әбдіжәміл Нұрпейісовтің өзі «Тіл үшін алаңға шыққан елдің ең алдында мен жүретін боламын» деп шырқыты. Сөйтіп, әлгі хатқа бүгінде 126 мыңнан астам белсенді адам қол қойды. Бірақ оның сыртында белсенді емес миллиондаған қазақ тұр ғой!»-деп толғап, толғанып сөйлеген еді Смағұл ағамыз»-деген мәтінді демде аудиоға айналдырды.

Бұл жетістікті «Қазақ үні» ұлттық порталы бас редакторы, дарыны ақын Азамат Тасқараұлына жеткіздім.

– Тамаша бағдарлама! Жақын болашақта мәтін теру, аудармашы секілді көптеген жұмыстар жойылатын боп тұр ғой. Әуелі сайт

жасайтын бағдарламалар шығып жатыр. Үлкен сайт болмаса да, кішігірім визитка сайт жасауға жарап тұр.

Соны ойлаймын да, болашақта ақындар ғана сұранысқа ие болатын заман туады-ау. Себебі, суретті де, әнді де компьютермен жасау белең алып барады. Әуелі әртістердің орнына адамды компьютермен жасап, кино шығарып жатыр.

Жазушылықты да алмастыруы мүмкін бір бағдарламалар.

Өлеңді ғана еш компьютер шығара алмайды ғой, – деді Азамат бауырым.

– Онда ақындар сұранысқа ие болатын кезіміз алда болса, соған дайын болайық! – деп, мен де сөзімді жоғары нотамен аяқтадым.

Иә, осындай жетістіктері бар, еш елден кем емес IT секторындағы жас мамандарымыз қаулап өсіп келе жатқанда, олардың жолын байлап, шетелге, Ресейдің Сбербанкінің бодауына байлап беріп жатқанымыз қалай болар екен?!

«Платформаның ең күрделі мәселесі – бізді орыс тіліне әбден байлау. Қазақстанда Windows OS орысша. Бізді байлайтыны осы. Енді Сбер платформасы бізді сорға батырғанмен бірдей болады. Қазақстандық бүкіл деректер банккісі онсыз да Ресейдің қолында. Министр Бетінде сезбеуі күдік тудырады»- дейді Жанат Аймахан жаны ауырып.

Иә, бұл мәселеде, Цифрлық егемендігімізді сақтап қалу жолында Үкіметке қояр сұрақтар көп. Ал олардың, министр Мусиннің жауабы елдің көңілін көншіте қойған жоқ!

Қазыбек ИСА
«Қазақ үні»

АҚ ОРДА ҚАЗАҚША СӨЙЛЕМЕСЕ, ХАЛЫҚ ҚАЛАЙ ҚАЗАҚША СӨЙЛЕЙДІ?

Президент Тоқаевтың Ақорда төрінде Еуразиялық қайта құру және даму банкінің төрайымы Одиль Рено-Баскоммен французша сөйлесіп отырған видеосын көріп қалдым (<https://youtu.be/XCrn85OySPc>).

Бұған дейін Президенттің ағылшынша, қытайша, орысша сөйлегендерін көрдік, мемлекет басшысының полиглот екеніне көзіміз әбден жетті.

Алайда, Ақордаға келген қонақпен өз тілінде емес, қонақтың тілінде сөйлесуін өз басым дұрыс деп қабылдамаймын. Ердоғанның «Ақ сарай» резиденциясына келген қонақпен қонақтың тілінде сөйлесуін елестете аласыз ба? Мейлі, ол Қазақстан секілді бауырлас ел болса да, АҚШ секілді алпауыт ел болса да. Ердоған үшін бір ғана тіл бар – Түрік тілі!

Мәңгелік көпті білудің немерсе контрагенттің осындай тәсілмен тілін табуға емес.

Президент мырза, сіз басқарып отырған мемлекетте Мемлекеттік тіл мәселесі ушығып тұр. Халықтың арасында тілдік мәселеге байланысты даулар күн санап өршіп барады.

Мемлекеттік тіл мәселесін көтеріп жүргені бар, оларға қарсылар бар. Шын мәнінде қоғам екіге бөлініп кеткен.

Ол түсінікті де. Тәуелсіз мемлекеттің Мемлекеттік тілді міндеттейтін заңы болмай бұл мәселе шешімін таппайды.

Заң қабылданғанмен, егер Ақорда қазақша сөйлемей, халық қазақша сөйлемейді!

Айтпақшы, дәл осындай тақырыппен 2019 жылы, бүгінде Мәжіліс депутаты боп отырған Қазыбек Исаның да мақаласы жарияланған еді (<https://qazaquni.kz/.../105662-qazybek-isa-aqorda...>).

– Ақордада Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Ұлттық Кеңес мүшесі, белгілі экономист, саясаткер Ураз Джандосовты қабылдады. Осы жерде: «Қазақ Президенті мен Қазақ саясаткері қай тілде сөйлесті екен?» – деген сұрақ қойсақ, бұны оқыған өзге елдің азаматтары «Бұлардың есі ауысқан ба, әрине, ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ!» – деп, сұрақ қоюшы біз байғұсты кінәлап тастайды. Ал шынында да, АҚОРДАДА ҚАЗАҚТАР ҚАЙ ТІЛДЕ СӨЙЛЕСТІ? Әрине, екі қазақ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ – МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДЕ ЕМЕС – шет тілінде – РЕСЕЙ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕСТІ! – деп жазған еді Қазыбек ағамыз.

Сіз 2021 жылдың 1 қыркүйегінде ҚР Парламентінің ІІ сессиясының ашылуында Қазақстан халқына Жолдау жасалды. Жолдауыңызда мемлекеттік тілдің маңыздылығы туралы қазақша айта келіп, орыс тілін шектеуге болмайды деп орысша айтып кеткеніңіз қазақ тілді қоғам тарапынан

үлкен түсінбеушілікпен, сынмен қабылданды. Әрине, сізге әрбір ақпарат фильтрациядан өтіп барып жетеді, бұл туралы баспасөз қызметіңіз деп көмекшілеріңіз айтпауы да мүмкін.

Нақты мысал, өткенде ғана Мәжіліс «Көрнекі ақпарат құралдары» туралы заң жобасын қабылдады. Аталмыш заң аясында жарнамалар, кафе менюлері, банерлер және тағы басқа көптеген салада мемлекеттік тіл міндеттеледі. Құжат Сенатқа жолданды. Бүгін Данияр Ашимбаев деген саясаттанушы Сенат төрағасына өтініш айтып, сол заңды қайтарып тастауды сұрап жатыр. Ол «Қарауан» секілді басылымында жарияланды.

Міне, бұл елдің екіге бөлініп, қиян-кескі ақпарат майданы жүріп жатқанының бір ғана, ең кішігірім мысалы.

Және осылай дейтіннің бәрі Қазақстан көпұлтты мемлекет деген қате тұжырымды алға тартады. Қазақстанның 70 пайыздан астам халқы қазақтар болса, қалай көпұлтты боламыз. Біз моноұлтты мемлекетпіз.

Жалпы, мемлекеттік тіл деп шырғайдайтындарға қарсы әрдайым Ашимбаев, Тайчибеков, Копбаев секілді уызына жарымаған, қағын жерігендер тарабы қалады әйтеуір.

Сондықтан, сізге дауыс берген, сізді Президент етіп сайлаған қазақ халқы, сіздің өз еліңізде қазақ тілінде сөйлеуіңізді қалайды. Оған «Қазақ үні» порталында 125 мыңнан астам адам қол қойған «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау» туралы Ашық хат дәлел бола алады (<https://qazaquni.kz/.../65363-memlekettik-tildin...>). Бұл тек бір сайттың оқырмандары екенін ескергеннің өзінде де, олардың артында миллиондаған адам тұр.

Сондықтан, бізге, қазақ халқына, енді «Мемлекеттік тіл туралы», «Бірақ, орыс тілі ресми тіл» деген секілді билік позициясы керек емес.

Бізге тек Мемлекеттік тілді міндейтін нақты заңның қабылдануы және Өзіңізден бастап сол заңды барлығының бұлжытпай орындайтыны керек.

Өйтпеген күнде, шекараны аша салсаңыздар да болады. Тіл болмаса, нені қорғайсыздар?!

Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

ШЕКАРАДА ҰЛТТЫҚ МҮДДЕМІЗ ҚОРҒАЛСЫН

ҚР ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІНІҢ БІРІНШІ ОРЫНБАСАРЫ Ә. СМАЙЫЛОВҚА

«Ақ жол» демократиялық партиясына қазақ-қытай шекарасында жүктердің өтуіне байланысты проблемалардан зардап шеккен ондаған компания жүгінді. Бұл мәселелерді біздің фракция биылғы жылдың 24 қыркүйегіндегі депутаттық сауалында көтерді.

Алынған жауапта жағдайдың Үкіметтің бақылауына алынғаны, Қытай тарапымен келіссөздер жүргізілгені атап өтілді. Қабылданған шаралардың нәтижесінде 21 қазаннан бастап жүк айналымы қайта жанданып, Қазақстанға жөнелетін вагондар саны артты.

Бірақ, бұл ретте, автотасымалдау проблемасы шешілмеген, «Нұр Жолы» кеден пунктінде Қазақстаннан Қытайға 10 366 автокөлік құралдары кезекте тұр. Қазақстандық тасымалдаушылар үшін бұл өте ауыр проблема, қытай шекарасындағы жүк көліктерінің 50 шақырымдық жезгі туралы біздің фракция өткен жылдың жазынан бастап Үкіметке жүгінген болатын. Жүк көліктері әлі күнге дейін сонда тұр.

Темір жол арқылы тасымалдарының артуы да жеткізілмеді: біздің проблемасын шешпейді: кәсіпкерлердің өтінішінен көрініп отырғандай, Қытай аумағында жинақталған Қазақстан үшін жүк көлемі 8 мыңнан астам контейнерді құрайды. Қол жеткізілген келісімдерді ескеретін

болсақ, оларды тасымалдау тағы бір жылға созылады. Бұл жүктің жаңа көлемі ескерілмеген жағдайдағы көрсеткіш.

Осыған байланысты, қазақстандық тасымалдаушылар шаралардың бірі ретінде 1-ден 4-ке (4 транзиттік контейнерге қарсы Қазақстанға 1 контейнер) пропорциясында болса да, басқа елдерге жөнелтілетін жүктердің транзитіне квотаны төмендетуді ұсынады. Мұндай шара «Қытай-Еуропа» қатынасындағы контейнерлік пойыздарды ұйымдастыру туралы 2017 жылғы келісімге қайшы келуі мүмкін, бірақ қазіргі қалыптасқан жағдайда Қазақстан өзінің ұлттық мүдделерін қорғауға мәжбүр болады.

Тағы бір күрделі мәселе – тасымалдау қызметтеріне тарифтердің өсуі, бұл тауарлардың құнына және инфляцияға әсер етеді. Осылайша, Қытай жағында тиеу қызметтері 1 автокөлік құралы үшін 150 000 юаньға дейін өсті, бұл тіпті тасымалдау құнынан да асып түседі.

Салыстырмалы түрде: тарихи қалыптасқан Қорғастағы жүк көлігінің тасымалдау құны 1200-

ден 5000 АҚШ долларына дейін қалыптасса, қазіргі уақытта 28 000 АҚШ долларына дейін өсті. Осылайша, теміржол көлігінде контейнерлер тапшылығына байланысты контейнерлерді сатып алу құны 1 950 доллардан 7 500 АҚШ долларына дейін өсті. ҚХР-дан жүктелген 40 тонна контейнерді жөнелту құны 2020 жылғы тамыздағы 3 100 доллардан 2021 жылғы қыркүйекте 13 000 долларға дейін өзгерді.

Сонымен қатар, биылғы жылы автомобиль тасымалдарының (өткен жылдан бастап) және темір жол тасымалдарының ұзаққа созылған кедергілеріне байланысты көптеген кәсіпорындар өнімді өндіру немесе жеткізу шарттарын бұзуға қатысты тікелей шығындарға ұшырауда. Бұл тек пайданы жоғалтуға ғана емес, сонымен қатар серіктестер мен басқа тараптардан төлем мерзімдерін кешіктіруге байланысты айыппұлдарға алып келеді.

Жүгінген компаниялардың ақпараты бойынша, олардың шығындары бірнеше ондаған миллионнан 1 млрд. теңгеге дейін жетеді. Мемлекеттік тапшырыс орындаушылары мен квазимемлекеттік сектор үшін де жағдай жосықсыз өнім берушілер тізіміне енгізіліп және болашақта олардың тарапынан қандай да бір кінәсіз Мемлекеттік сатып алуға

қатысу құқығынан айыруға әкеп соқтырады.

Бүгінде ҰКП сыртқы сауда палатасы зардап шеккен СЭҚ қатысушыларына осы жағдай бойынша форс-мажорлық жағдайлар туралы куәлік беріп отыр. Мұндай куәлікті алу кәсіпкерлердің өздері дәлелдемелер мен құжаттарды жинау қажеттілігімен, сондай-ақ төлемдерді төлеумен байланысты.

Алайда, Азаматтық кодекстің 374-бабына сәйкес, бұл тану кәсіпорындарды қаржылық және банктік міндеттемелерден босатпайды, сонымен бірге олар негізгі проблеманы құрайды. Осыған байланысты форс-мажор туралы куәлік беру ғана емес, бизнесі қолдауды нақты қосымша шараларын қабылдау қажет деп санаймыз.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде «Ақ жол» депутаттық фракциясы келесілерді қажет деп санайды:

1) Форс-мажор жағдайын та-

нудан басқа, төлем қабілеттілігін қалпына келтіру кезеңінде біркелкі борыштық жүктемені сақтау үшін кредиттік шарттарды ұзарта отырып, кәсіпорындар үшін кредиттерді өтеу бойынша кейінге қалдыруды ұсыну.

2) Теміржол көлігінде тасымалдау бойынша туындаған проблемаларды ескере отырып, ҚХР Үкіметімен автомобиль үлгілерінің өткізуіне қабілетін ұлғайту туралы мәселені шешу.

3) «Атамекен» ҰКП палатасының форс-мажор туралы куәлігін алу үшін осы жалпыға белгілі жағдай бойынша дәлелдемелер жинау қажеттілігінен бизнесті босату.

4) Мерзімі өткен міндеттемелердің сомағына қарамастан, «Атамекен» ҰКП форс-мажор туралы куәлігінің құнын 15 АЕК-ке дейін төмендету.

Құрметпен, «Ақ жол» фракциясының депутаттары

«АҚ ЖОЛ»:

ӨЗ ЖЕРІНЕН АЙЫРЫЛЫП ҚАЛҒАН КӨРШІЛЕРДІҢ ОҚИҒАСЫНАН САБАҚ АЛҒАНЫМЫЗ ЖӨН

Кеше өлім жазасын алып тастауды көздейтін заң жобасын талқылаған Мәжілістің жұмыс тобы Қазақстан Республикасының аумағын немесе бір бөлігін басып алу мақсатындағы террористік актілер барысын да кісі өлтіру секілді қылмыс жасауға қарсы асып алу үшін қалдыру туралы Азат Перуашевтің ұсынысын қабылдамады.

Жалпы, көп жағдайда өлім жазасынан бас тарту және құқықты гуманизациялау бағытындағы мемлекетіміздің саяси еркін қолдай отыратын, «Ақ жол» фракциясының депутаттары ел тұтастығы мен тәуелсіздігін қорғау мақсатында бірнеше ұсыныс айтады.

«Ақ жол» Демократиялық партиясы фракциясының бұл түзетуі жұмыс тобында да, Бас прокуратура басшылығы және қызметкерлерімен де (заң жобасын әзірлеуші) бір аптадан астам уақыт бойы талқыланды.

Талқылау барысында түрлі пікірлер мен қарсы уәждер айтылғанмен, партияның бұл мәселедегі ұстанымы төмендегідей:

1). Президенттің тапсырмасын орындау мен Қазақстанның өлім жазасын бас тартатын халықаралық құжаттарға қатысуына байланысты Бас прокуратура «Қылмыстық кодекске өлім жазасы бойынша өзгерістер енгізу туралы» заң жобасын әзірлеген болатын.

Осыған дейін өлім жазасы елімізде террористік актілер ұйымдастыру мен соғыс кезіндегі аса ауыр қылмыстар (адам өлтіру) үшін екі жағдайда қолданылуы мүмкін болған еді.

малы «басқыншыларын» тарта отырып жасалған ауыр қылмыстарды «соғыс» деп ресми түрде тану мүмкін болмайды.

Ал, соңғы кездері өзге мемлекет парламентіндегі жетекші партия депутаттарының атынан және мемлекеттік телеарналарынан жеріміздің тұтастығына қарсы түрлі арандатушылық сөздер айтылып жүр. Сонымен қатар, Қазақстанның болашағына алаңдайтын адам үшін бұл мәселенің өзектілігі айқын көрініп тұр.

3). Азат Перуашевтің айтуынша, осындай жағдайларда сепаратизм (ел аумағына қарулы түрде басып кіру) соғыс ретінде емес, терроризм немесе қарулы қатығыс ретінде бағалануы мүмкін.

Сондықтан, «Ақ жол» адам өліміне алып келетін террористік актілер мен Республика аумағын бөлшектеуді көздейтін сепаратистік қылмыстарға қатысты өлім жазасын қалдыруды ұсынған болатын. Яғни, фракция қылмыстың жаңа құрамын енгізуді сұрап тастайтын бұрынғы нормалардан біреуін ғана сақтап, оны нақтылап жазуды ғана ұсынған еді.

4). Бұл түзетуді талқылау барысында жұмыс тобының барлық қатысушылары дерлік мәселенің өзектілігімен келісті деуге болады.

Сонымен бірге, өлім жазасы ешқашан қылмыс жасауға тоқтау бола алмайтыны, сондай-ақ, біз ұсынған норма Қазақстанның

халықаралық міндеттерді орындауына алып келіп, ел репутациясына пикет түсіретіні туралы да түрлі сөздер айтылды.

Әріптестерінің бұл уәждеріне жауап бере отырып, Азат Перуашев әрбір заңның құқықтық негізінен бөлек, өз қоғамына және де басқаларға арналған үндеуі мен саяси мазмұны болатынына назар аударды.

«Ақ жол» демократиялық партиясының пайымдауынша, ұлттық Тәуелсіздік пен Жер тұтастығы секілді ұғымдар кез-келген мемлекеттің басты құндылығы болып саналады. Сондықтан, бұл құндылықтарға қарсы жасалған қарулы әрекеттер мен адам өліміне алып келетін ауыр қылмыстарға жазаның ең қатаң түрі қолданылуы керек.

Мұндай ұстанымның саяси маңызы бар, бұл барлық арампиғылдыларға біздің еліміздің өз тұтастығы мен тәуелсіздігі үшін ештеден аянбайтынын, соңына дейін күресуге дайын екендігін білдіреді.

Мемлекеттің халықаралық репутациясы, әрине, өте маңызды. Еліміздің Тәуелсіздігі мен аумақтық тұтастығын қамтамасыз ету үшін де.

Алайда, кейбір көрші елдердің тәжірибесіне сүйенсек, қиын кезде халықаралық қауымдастық оларға ниет білдіргенмен, зорлықпен тартып алынған аумағын қорғап қалу бойынша бірде-бір нақты әрекет жасалмады. «Өзгелердің қателігінен

сабақ алайық» — деді А. Перуашев жұмыс тобында әріптестеріне.

Соған қарамастан мүдделі мемлекеттік органдар — Сыртқы істер министрлігі заңның үкіметтік нұсқасын сақтауды жақтады. Ал жұмыс тобы мүшелерінің көбісі «Ақ жол» демократиялық партиясының ұсынысына қарсы дауыс берді.

Бірақ соған қарамастан, Мәжіліс депутаттары Бакыт Смағұл мен Макпал Тәймағамбетова, заң кеңесшілері алқасының төрағасы Әбдікәрім Ақжанов «Ақ жол» фракциясының ұсынысын (терроризм мен сепаратизм мақсатында азаматтарды өлтіру үшін өлім жазасын сақтау туралы) қолдап, дауыс берді.

Нәтижесінде айтылған ұсыныстары өтпесе де, «ақжолдықтар», депутаттық құқықтарын толығымен пайдаланып, өз ұстанымдарын жеткізе алды және де басқа фракциядағы әріптестеріне Қазақ жерінің тұтастығы туралы ой салды.

Ал негізінде гуманизация мен халықаралық стандарттарды енгізу — бүгінгі заман талабы. Еліміз өркениетті мемлекеттердің бірі ретінде мұндай үрдістен расында тыс қалмауы керек. Әрине, Тәуелсіздігіміз нық, Жеріміз тұтас болса.

Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
«Қазақ үні»

СУ ҚАШЫРТҚЫСЫ ҚҰБЫРЛАРЫ ТӨМЕН ТҮСІРІЛЕДІ

ҚР ПАРЛАМЕНТ МӘЖІЛІСІНІҢ
ДЕПУТАТЫ Қ.Ж. ИСАЕВА АШЫҚ ХАТ

Мақтаарал ауданы, «Бірлік» ауылдық округіне қарасты «Қоңырат» ауылының тұрғыны Нұрбеков Нартай Ұзақбайұлы эл.пошта: inkar-saduakasova@mail.ru
Тел.: +7 702-641-04-55

Құрметті Қазыбек Иса
Жарылқасынұлы!

Сіздің Мақтаарал ауданының тұрғындарымен кездесу ұйымдастырғаныңыз біз үшін үлкен құрмет!

Парламенттегі Мәжіліс депутаты, «Ақ жол» партиясы фракциясы мүшесі ретінде Ұлттық мүдде жайында және де басқа да қоғамдық мәселелерді батыл көтеріп жүргеніңізді мәңгілік халық біледі. Мысалы, 2020 жылы, 2 мамырда Өзбекстанда Сардоба су қоймасы жарылып, су апаты болып, Мақтааралды су басқанда, Сіз: «Мақтааралда жағдай қиын, президент! Үкіметтік комиссия құрылып, әр үйдің бағасы, малы мен дүние-мүлкінің шығыны түгел өндірілуі керек!» деп, «Қазақ үні» газеті мен сайтына мақала жаздыңыз. Осыдан кейін ертеңіне «Ақ жол» партиясы арнайы мәлімдеме жасап, қиын кезде көмек қоры ашылғаны есімізде. Президент үкімет комиссиясын құрып, тез арада елге көмек берілді. Ал, 2020 жылы қыркүйек айында А.Перуашев бастаған «Ақжолдықтар» Мақтааралдағы су басқан ауылдармен танысып шықты. «Ақ жол» партиясына қиын-қыстау кезінде бірінші болып қол созғандарыңызға алғысымыз шексіз!

Осы жолы елге депутаттық сапармен келгеніңізді пайдаланып айтатын ауыл-аймақтардың шешімін таппай жүрген күрделі жағдайлары жетерлік. Соның біреуі, Мақтаарал ауданы егін шаруашылық саласының, соның ішіндегі су мәселесі де жылда өзекті проблема болып саналады. Негізін айтқанда, көктем айларында егін науқаны басталар кезде жер асты тұзды судың пайда болуы қалыпты жағдай екені баршаға мәлім. Мәселеге байланысты Қазақстан мен Өзбекстан трансшекаралық су қашырмасы проблемасы (сброс) болып тұр. Кезінде шекара маңайындағы су қашырмасына орнатылған құбыр 1,5 метрге жоғары болып қалған. Оған барған 1,5 метрден асқан су ғана өтеді. 1,5 метрден аспаған су ағып кетудің орнына, тұрып алып арықтың сағасы құлап, өз арнасын өзі бітейді. Бұл мәселенің шешілуіне аудандық әкімшіліктің құзыры жүрмейді. Себебі екі елдің арасындағы су қашырмасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің құзырында болғандықтан» – дейді.

Біз сайлаушылар аманатын жеткізген бұл хат бойынша Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі мен Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара қызметіне депутаттық сауал жолдаған едік. Жақында екі мемлекеттік органнан да жауап келді.

Экология, геология және табиғи ресурстар вице-министрі С. Қожаниязовтың жауабы бойынша «2022 жылғы көктемгі суғару мезгіліне дейін жоғарыдағы көрсетілген мәселелер шешімін табады деп жолдану». Алдымен су қашырмасы туралы Н.Нұрбековтың депутат Қазыбек Исаға жазған хатын жариялайық.

аймағында орналасқан құбырды 1,5 метрге төмен түсіргенде мәселе шешімін табатына сенімдімін. Осы сұрақтың біздің өзекті мәселемізге айналғанына бірнеше жыл өтті.

Әлі де шешілмеген мәселелер көп еді. Тек өзектісін ғана қозғадым.

20.08.2021 жыл

Енді мемлекеттік органдардың жауабымыз таныс болыңыздар.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ПАРЛАМЕНТІ МӘЖІЛІСІ ДЕПУТАТЫ
Қ.Ж. ИСАЕВА

2021 жылғы 25 қыркүйектегі
№ 7-8-1144/ЖТ-Н-2032 хатқа

Құрметті Қазыбек Жарылқасынұлы!

Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі, жоғарыдағы хатқа сәйкес Түркістан облысы, Мақтаарал ауданы, «Бірлік» ауылдық округіне қарасты «Қоңырат» ауылының тұрғыны Н.Ұ. Нұрбековтің, Қазақстан мен Өзбекстан трансшекаралық су қашырмасының өлшемі 1,5 метрден жоғары болғандықтан, 1,5 метрден асқан су ғана өтетіндігін, қалғаны тұрып қалып, арна бітіп қалатынын жайлы жолдаған хатын қарастырып, хат иесіне тиісті жауап жолдағанын хабарлайды.

Қосымша: 2-парақта.
Вице-министр
С. Қожаниязов

Н. Нұрбековке
Түркістан облысы
Мақтаарал ауданы
Қоңырат ауылы

Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі (бұдан әрі – Министрлік) Сіздің Қазақстан мен Өзбекстан трансшекаралық су қашырмасының өлшемі 1,5 метрден жоғары болғандықтан, 1,5 метрден асқан су ғана өтетіндігін, қалғаны тұрып қалып, арна бітіп қалатынын жайлы Қазақстан Республикасы Парламентінің Мәжілісі депутаты Қ.Ж. Исаға жолдаған өтінішіңізді қарап, келесіні хабарлайды.

Министрліктің Су ресурстары комитеті «Қазсушар» республикалық мемлекеттік кәсіпорны теңгеріміндегі «В-39», «В-41», «ВС-43» қашыртқыларының шекаралық «Восточный» коллекторымен қиылысқан тұстарындағы құбырлардың төмен түсіру жұмыстары «иригациялық және дренаждық жүйелерді жетілдіру, 2-фаза» жобасы (бұдан әрі – ИДЖЖЖ-2) негізінде іске асыру-

да. ИДЖЖЖ-2 жобасы аясындағы жұмыс кестесі бойынша «ВС-43» қашыртқысы құбырларының жұмыстары ағымдағы жылдың қазан айының соңына дейін, «В-39» және «В-41» қашыртқыларының құбырларының жұмыстары 2022 жылдың басына дейін аяқтау жоспарланған. Құрылыс жұмыстарын жүргізетін мекеме «Туннел Саад Ариана».

Жазылғандардың негізінде 2022 жылғы көктемгі суғару мезгіліне дейін жоғарыдағы көрсетілген мәселелер шешімін табады деп жоспарланады.

Қазақстан Республикасының әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің 91 бабының 1 тармағына сәйкес, ұсынылған жауаппен келіспеген жағдайда Сіз белгіленген тәртіппен шағым жасауға құқылысыз.

Вице-министр
С. Қожаниязов

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ПАРЛАМЕНТ МӘЖІЛІСІ ДЕПУТАТЫ
Қ.Ж. ИСАЕВА

Сіздің 2021ж.25.08.
№ 7-8-1144/ЖТ-Н-2032

Құрметті Қазыбек Жарылқасынұлы!

Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара қызметі Түркістан облысы Мақтаарал ауданының тұрғыны Н.Ұ. Нұрбековтің шекаралық аймақтағы құбырды төмен түсіру туралы жолдануы қарастырылды.

Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес осы сұрақ Шекара қызметінің құзыретіне жатпайды. Сонымен қатар, Мемлекеттік шекара жанында және шекаралық аймағында көрсетілген жұмыстарды орындау үшін арнайы ұйымдастырушыларға керек рұқсаттамаларды (ҚР заңнамасында көрсетілген) ұсынуға дайын екендігіміз туралы хабарлаймыз.

Шекара қызметімен Н.Ұ.Нұрбековке электрондық поштасына жауап жіберілді.

Құрметпен,
ҚР ҰҚК Төрағасының
орынбасары Д. Ділманов

Сонымен, ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар вице-министрі С. Қожаниязовтың жауабы бойынша 2022 жылғы көктемгі суғару мезгіліне дейін су қашыртқысындағы құбырларды төмен түсіру жұмысын шешімін табады.

«Ақ жол» партиясы фракциясы халық аманатын орындау жолындағы қарқынды істерін жалғастыра береді.

АЗАМАТТАРДЫ БАНК БОДАНЫНАН БОСАТУ КЕРЕК

Банктер мен коллекторларға борышкерлерден несие бойынша кепілге қойылған мүліктен артық мүлік алуға тыйым салу керектігі – «Ақ жол» депутаттары ұсынды.

Мәжілісте бизнестің жана реттеуші саясаты туралы заң жобасын талқылау кезінде банктер мен коллекторларға борышкерлерден несие бойынша кепілге қойылған мүліктен артық мүлік алуға тыйым салу керектігі туралы демократтардың көшбасшысы

Азат Перуашев мәлімдеді. «Пандемия және оның экономикаға алып келген дағдарысы кәсіпкерлер мен азаматтардың төлем қабілеттілігін қалпына келтіру проблемасын едәуір ушықтырды. Бүгінде мыңдаған кәсіпкерлер мен азаматтар банк несиелерін өтей алмай жүр. Бұл ретте жоғары пайыздарға байланысты банктер алдындағы қарыздар шарықтап өсіп жатыр», - деп атап өтті депутат.

Ол мұндай дәрменсіз қарыз алушылардан банктер кепіл мүлкін тәркілеп, төмендетілген

бағамен сататынын атап өтті. Құн айырмашылығы сол борышкердің өзіне қайта «жүктелері» және оның сомасы борышкерлердің үйлері мен бизнестерін алып қойғаннан кейін де негізгі қарыздан асып кетіп жатады.

«Қазір біз Тәуелсіздіктің 30 жылдығына рақымшылық жасау туралы Заң қабылдадық. Бұл адамгершілік тұрғысынан маңызды шара. Бірақ «Ақ жол» фракциясы бұл заңмен сотталғандарды ғана емес, сондай-ақ, қарапайым халық-

ты камту қажет деп санайды. Қарапайым адамдар да, кәсіпкерлер де адамгершілікке мұқтаж», - деді Перуашев.

«Ақ жол» фракциясы несиені өтей алмай, кепілзат берген, сонда да банктер мен коллекторларға тәуелді болып отырған кәсіпкерлер мен азаматтарды қорғау қажет деп санайды.

«Жаңа реттеу саясаты аясында банктер мен коллекторларға кәсіпкерлер мен азаматтардың қалған мүлкі мен кірістеріне, егер олар несие кепіліне қойылмаса, одан әрі өндіріп алуға (алып

қойылған кепілдіктерден басқа) тыйым салуды ұсынамыз», - деп мәлімдеді ол.

Бұл ретте «Ақ жол» демократиялық партиясының басшысы кепілге қойылған мүліктің «кез-келген жағдайда бағалаушылар мен соттар тарапынан нақты құнынан 1,5-2 есе арзанға бағаланатынын» атап өтіп, бес адамға оқ атқан Алматыдағы борышкердің қайғылы оқиғасын мысалға келтірді.

«Ақ жол» демократиялық партиясының баспасөз қызметі

НҰРҚИСА ДӘУЕШОВ, МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ ВИЦЕ-МИНИСТРІ:

КІТАПХАНА ҒИМАРАТЫ МӘСЕЛЕСІ 2022 ЖЫЛЫ ШЕШІМІН ТАБАДЫ

Түркістан облысы Шардара аудандық орталық кітапхананың ғимаратының талапқа сай еместігі айтылып жүргелі біраз болды. Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты, «Ақ жол» фракциясы мүшесі Қазыбек Иса жазда депутаттық сапармен ел аралағанда Шардара қаласында орталық кітапхана ұжымымен кездесуде де осы мәселе көтерілген еді. Орталық кітапхана қызметкерлерімен кездесу ерекше есте қаларлықтай өткен болатын. Бір сәт сонау жас кезі, кітапханаға талай кітап іздей барғаны еске түсіп, ақын депутат кітапханашы қызға жазған өлеңін де оқып берген еді.

Не дегенмен де кітапханада әдебиетке жаны жақын жандар істейді емес пе, мекеменің библиографы Назыгүл Оразбаева апай Қазыбек Исаның өлеңін өзіне оқып беріп, жиналған жұртты бір желпіндіріп тастады.

Парламентте отырған өз жерлестері орталарына келіп қалғанда, кітапхана қызметкерлері кітапхана ғимаратының заман талабына сай еместігін, көлік өте көп жүретін күре жолдың бойынан басқа жайға ауыстыру кезек күттірмейтін мәселе екенін жеткізген еді.

Иә, Елбасымыз Рухани жаңғыру бағдарламасын жари-ялап, ҚР Президенті Қ.Тоқаев мәдениетке мән беріп, қолдау жа-сап жатқанда мәдениеттің нағыз ордасы – орталық кітапхананың жайлы жайға жайғаса алмай келуі кітапхана ұжымы ғана емес, оқырмандардың да мазасын алып келеді.

Осы кездесуден кейін, биыл қыркүйек айында «Ақ жол» фракциясына Шардара аудандық орталық кітапхана ұжымы жазған хат та келген болатын.

Ол хатта: “Оқырман саны жылдан – жылға артып, кітап қоры жана кітаптармен әр тоқсан сайын толықтырылуда. Олар әр бөлмеге бөлініп қойылған, бірақ бөлмелер жетіспеушілікпен кітаптардың біразы сыйыспай бір бөлмеде жинаулы тұр. Ғимарат кітапханаға лайық емес, ережеге сай келмейді. Кітапхана артында күріш зауыты жабыса салынған. Сол зауыт жақта терезе болғанмен қараңғы, терезе алдына үйіліп жиналған салылардың шаңы мен ісінен жазғы маусымда ғимарат ішінде отыру мүмкін емес. Зауыттың шуы келген оқырмандардың оқуына кедергі де келтіреді. Күріш зауыты ашылғалы бері ғимараттың бірінші қабатында тышқандар өріп жүр. Ол кеміргіштердің кітаптарды да бүлдіруі ғажап емес. Осы жағдайдың бәрін өз көзіңізбен көріп кеттіңіз” – деп жазады кітапхана ұжымы.

Депутат Қазыбек Иса бұл мәселені шешу үшін ҚР Мәдениет және спорт министрлігіне сауал жолдаған болатын.

Жақында осы мәселе бойынша ҚР Министрі Нұрғиса Дәуешовтың жауабы келді. Министрлік жауабы бойынша, «2022 жылы жергілікті бюджеттен қаражат қарастыру арқылы кітапхана ғимаратының жобалық сметалық құжаттамасын әзірлеу және күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу жоспарланып отыр.

Сонымен қатар, Шардара ауданы әкімдігі кітапхана ғимаратына жапсарлас «Шардара несие» ЖШС-

нің екі қабатты ғимаратын жалға алып, кітапханаға беру мәселесін де қарастыруда.»

КІТАПХАНАШЫЛАРДЫҢ ПАРЛАМЕНТКЕ ХАТЫ

*ҚР Парламенті Мәжілісі
депутаты, ақын, «Ақ жол» партиясы төрағасының орынбасары,
Қазыбек Иса Жарылқасынұлына*

Қадірменді Қазыбек Жарылқасынұлы!

Сізге, аудандық орталық-тандырылған кітапхананың қазіргі таңда орналасқан ғимаратының жағдайы туралы айтқандарыңыз.

Өркениетті қоғамның тағдыры өсіп келе жатқан ұрпаққа байланысты десек, кітапхана заман талабына сай білімнің, ғылымның шығармашылық және мәдениет саласы бойынша дамудың жетістіктерін насихаттауда оқырмандар үлесіне елеулі үлес қосып отырған биік парасаттылық пен біліктіліктің ордасы. Осы орайда заманауи үлгіде жабдықталған кітапхананың қажеттілігі жоғары болуына көңіл бөлуі тиіс. Бұрынғы қызмет істеген әкімдерге де, аудандық мәслихатқа ұсыныс хаттай туралған. Кітапхананың жағдайы туралы хабарланған.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласындағы «Ұлттық бірегейлікті сақтау: ұлттық салт-дәстүріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс», – деген сөздерінен аудан кітапханаларының да болашақта бәсекеге қабілетті болуын мақсат етіп отырғаны белгілі.

Аудандық орталық кітапхана ғимаратында қазіргі таңда барлығы 16 бөлме бар, соның 3 бөлмесінде аудандық мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің қызметкерлері орналасқан. Кітапханаға 13 бөлме берілген. Осы бөлмелерде 37

қызметкерлер орналастырылған. Ғимарат аудандық мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің теңгерімде.

Кітапхананың кітап қоры қазіргі таңда 160298 кітапқа жетіп отыр. Оқырман саны жылдан – жылға артып, кітап қоры жаңа кітаптармен әр тоқсан сайын толықтырылуда. Олар әр бөлмеге бөлініп қойылған, бірақ бөлмелер жетіспеушіліктен кітаптардың біразы сыйыспай бір бөлмеде жинаулы тұр. Ғимарат кітапханаға лайық емес, ережеге сай келмейді. Кітапхана артында күріш зауыты жабыса салынған. Сол зауыт жақта терезе болғанмен қараңғы, терезе алдына үйіліп жиналған салылардың шаңы мен ісінен жазғы маусымда ғимарат ішінде отыру мүмкін емес. Зауыттың шуы келген оқырмандардың оқуына кедергі де келтіреді. Күріш зауыты ашылғалы бері ғимараттың бірінші қабатында тышқандар өріп жүр. Ол кеміргіштердің кітаптарды да бүлдіруі ғажап емес. Осы жағдайдың бәрін өз көзіңізбен көріп кеттіңіз.

Қорыта айтқанда, халықтың рухани қазынасына айналған кітапханаға

1. Аудандық орталық кітапхананың тұрған жері ережеге сай емес.
2. Көшенің бойында емес, саябақ сияқты тыныш жерлерде ораласуы керек.
3. Кітапхананың өзінің баланысында жеке ғимараты болуы керек.
4. Қазіргі Әділет басқармасы отырған ғимарат, бұрын кітапхананың орны болған сол ғимаратты, қазіргі заманауи кітапханаға сай етіп жөндеуден өткізіп, қайтарып берсе нұр үстіне нұр болар еді.

Жас ұрпақтың сапалы білім, дұрыс тәрбие алуына аудандық кітапханада зор үлес қоса алар еді.

Сізден, заман талабына сай оқырмандарға қызмет көрсету үшін заманауи үлгідегі кітапхана ғимаратқа ауыстыруыңызға ықпал жасауыңызды сұраймыз.

Аудандық орталық кітапхана қызметкерлері:

**М.Ақбаева, Г.Асқарова,
А.Ахметова, Ғ.Бертанова,
Н.Бығожая, М.Жаңабаева,
К.Жорасева, Г.Қабылова,
Г.Қадірбекова, Б.Қансейітова,
Н.Құралбаев, Г.Мамбетова,
Р.Мұратова, Г.Назарбекова,
Б.Нұрымбетова, Ж.Райымбекова,
Б.Сейтбекова, А.Серікбаева,
Г.Смаилова, Г.Турбаева,
Н.Уразбаева, К.Перебаскина**

Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты, «Ақ жол» фракциясы мүшесі Қазыбек Исаның ҚР Мәдениет және спорт министрлігіне хаты:

Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты, «Ақ жол» фракциясы мүшесі Қазыбек Исаның хаты:

Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігі

Түркістан облысының әкімдігі
Қазақстан Республикасы Парламентінің Мәжілісіне Шардара ауданының орталық кітапхана ұжымының өтініш келіп түсті.

Ұжым аудандық орталық кітапхананың тұрған жері ережеге сай емес, кітапхананың ғимараты өзінің балансында болу керектігін мәлімдейді, қазіргі Әділет басқармасы отырған ғимарат, бұрын кітапхананың орны болған соң сол ғимаратты, қазіргі кітапханаға сай етіп жөндеуден өткізіп, қайтарып беруін сұрайды.

Жас ұрпақтың сапалы білім, дұрыс тәрбие алу үшін аудандық кітапханаға қолдау көрсетулеріңізді және заңда белленген мерзімде Қазақстан Республикасы Парламентінің Мәжілісіне жазбаша түрде хабарлауыңызды сұраймын.

*Қосымша: 2 парақта
(1-ші мекенжай иесіне).*

**Құрметпен,
Қазыбек ИСА**

Енді депутаттық сауалға келген ресми жауаппен толық таныстырайық.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПАРЛАМЕНТІ МӘЖІЛІСІНІҢ ДЕПУТАТЫ Қ.Ж. ИСАҒА

*2021 жылғы 4 қазандағы
№ 7-11-1414-хатқа орай*

Құрметті Қазыбек Жарылқасынұлы!

Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігі жоғарыда көрсетілген хатыңызға орай Шардара ауданының орталық кітапхана ұжымының кітапхана ғимаратына қатысты өтінішін қарап, келесіні хабарлайды.

«Мәдениет туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 8 және

9-баптарына сәйкес жергілікті атқарушы органдары кітапхана ісін дамыту бойынша өздеріне қарасты мемлекеттік мәдениет ұйымдарының қызметін қолдайтынын және үйлестіретінін, мәдениет саласындағы мекемелерінің қызметін қамтамасыз ететінін ескере отырып Министрлік Түркістан облысы әкімдігіне тиісті хат жолдады.

Осыған орай Түркістан облысы әкімдігі Шардара ауданы әкімінің «Мемлекеттік мекемелердің балансындағы негізгі мүліктерді баланстан балансқа өткізу туралы» 2010 жылғы 23 маусымдағы №436 қаулысы негізінде (бұрынғы «Шардара несие» ЖШС-ның екі қабатты ғимараты) Шардара аудандық тұрғын үй, коммуналдық шаруашылық, жолаушылар көлігі және автомобиль жолдары бөлімінен Шардара аудандық мәдениет және тілдерді дамыту бөліміне тапсырылғанын хабарлады.

Хатта Әділет басқармасы орналастырылған ғимарат басқарманың теңгеріміне тиесілі болғандықтан, аталған ғимаратты аудандық кітапханаға берудің мүмкіндігі жоқ екені көрсетілген.

Бүгінде аудандық орталық-тандырылған кітапхана орналасқан екі қабатты ғимаратқа күрделі жөндеу жүргізу үшін 2021 жылы 11 ақпанда ақау актісі жасалып, аудандық мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің 2018-2025 жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық даму тұжырымдамасына енгізілген.

Осыған орай 2022 жылы жергілікті бюджеттен қаражат қарастыру арқылы кітапхана ғимаратының жобалық сметалық құжаттамасын әзірлеу және күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу жоспарланып отыр.

Сонымен қатар, Шардара ауданы әкімдігі кітапхана ғимаратына жапсарлас «Шардара несие» ЖШС-нің екі қабатты ғимаратын жалға алып, кітапханаға беру мәселесін де қарастыруда.

Осыған орай аталған мәселе алдағы уақытта жергілікті атқарушы органның әлеуметтік-экономикалық даму тұжырымдамасы аясында оң шешімін табатынын хабарлаймыз.

Вице-министр Н.Дәуешов

Құдай қаласа, Шардарадағы орталық кітапхана ғимараты бүгінгі күннің талабына сай жаңарып, кітапхана ұжымы мен оқырмандар алаңсыз білім бұлағынан сусындайтын болады деп сенеміз!

Алла жар болсын!

«Ақ жол» партиясы фракциясы халық аманатын орындау жолындағы қарқынды істерін жалғастыра береді.

Қазақ ауыз әдебиетінде айтыс өнерінің алатын орны ерекше. Кең байтақ қазақ даласын домбыраның қоңыр үнімен күмбірлетіп, нелер бір жыр-дастан, терме, толғауларды айтып, ұрпақтан ұрпаққа мұра етіп табыстаған бабаларымыздың асыл сөздері әлі күнге дейін баға жетпес рухани байлығымыз болып келеді.

Айтыстың да түр-түрі бар. Дәстүрлі айтыс, мысал айтыс, қайым айтыс т.б. Солардың ішінде халық арасында көп тарағаны - «Қыз бен жігіт айтысы». Кешегі өткен Біржан мен Сараның айтысы, Жамбыл мен Айкүмістің айтысы сөз өнерінің асыл қазыналары болып саналады. Осы айтыстардың әйгілі 1921 жылы айтыс өнерінің ұстазы Нұриланьң айтысы, Жетісу өңірінен жалпы қазақ поэзиясына қосылған ерекше, тарихи айтыстың бірі болып табылады.

Көнекөз қариялардың әңгімесінен, кейінгі көз көрген Халық ақыны, Үмбетәлінің шәкірті Әсімхан Қосбасаровтың айтуынша, аталған айтыс қазіргі Жамбыл ауданы бұрынғы «Станция Ұзынағаш», қазіргі Қазыбек би бекетінде өткен деп топшылауға болады. Өйткені, көптен бала сүймеген Ысмайылдың Қасымы Шапырашты, Әжіке елінен шыққан Қанайдың інісі саналады. Ал Қазыбек би бекеті Әжікелердің бұрыннан ата

Саяділ ақындармен жеке-жеке амандасып, менімен айтысуға қайсысың барсың дегендей сынап танытады. Ақындардың дені Нұриланьң айтысуға беттемей, сытылып шыға береді. Сөз кезегі Кененге келгенде Кенен «Бұл тойда әнші баска, ақын баска» — мен ақын емес әнші едім дегендей

Ал, Үмбет аламысың, келді кезек,
Домбырам жұлқынады сені кезеп.
Қиынға қия шапқан өзің едің,

ЖЕТІСУДЫҢ ЖЕЛМАЯ АҚЫНДАРЫ

(Үмбетәлі мен Нұриланьң айтысына 100 жыл толуына орай)

қонысы екені белгілі. Халық ақыны Әсімхан Қосбасаровтың да айтуы соған сәйкес келеді. Сонымен Қасым ұлды болып той жасайды. Қайным ұлды болды деп Қанай сол кездегі қоғам қайраткері Жұбаныш Бәрібаевты ерте барады. Той болған соң ат шауып, ән-жыр айтылып, аузымен құс тістеген ақындар ортаға өз өнерлерін салады. Бір-бірімен сөз сайыстыра келе ақындардың ішінен Зинәділ тұрып Үмбетәліге «Ей, Үмбет біздің елде Нұрила атты ақын қатын бар», ол келсе сен тойғалар деген уәжіні айтады. Сонымен тойға жиналған көпшілік ақылдаса келе бір күндік жерден Нұриланьң ақынды алдыру керек деп шешеді. Сол кездің есебі бойынша қазіргі Қарасай ауданы, Іргелі ауылында тұратын Нұриланьң атпен жүрсе, той өтіп жатқан қазіргі Қазыбек бекетіне бір күн жол жүреді деп топшылауға болады. Көпшіліктің сөзін құптап келе Жұбаныш Бәрібаевтай мен Иманбай деген екі болысты Лауға ат мінгізіп, хат жазып Нұриланьң алдырады.

Жұбаныш Нұриланьң қағаз жазды,
Білсін деп замандасым айтқан назды.
Ішінде екі сағат келсін деді,
Көруге құштар болып өнерпазды.

Сөйтіп қазіргі Қарасай ауданы, Іргелі елді мекенінен Нұриланьң алдыртады. Қарасай ауданы Іргелі ауылынан, Жамбыл ауданы Ұзынағаш бекетіне атты адам шамамен бір күн жүреді. Нұриланьң дегеннен айтысқа баруға келіспейді. Өйткені жаңа босанып отырған жас сәбилі келіншек. Десе де келушілер қиылып қоймағаннан соң әрі Жұбаныш Бәрібаевтың қызметі мен беделін сыйлап, Жүйеуінен рұқсат алып айтысқа келеді. Күйеуі іштей реніш білдіріп тұрса да жіберуге мәжбүр болады.

Нұрила келе сала тойға жиналған зиялы қауым, ақын жыршылармен өлендетіп амандасады. Арасында арнайы шақыртқан соң амалсыз келіп тұрмын, әйтпесе босанғаным үш күн болды, үйде құндақтаулы балам қалды дегенді де ескерте береді.

Аман ба, Бәрібаев, Қанай төре,

Бұл тойда бас қосыпсың талай төре,—
дей келе тойға жиналған Жамбыл, Әпежек,
Бармак, Арғынбай, Үмбетәлі, Мақыш, Кенен,
Зинәділ, Шүкітай, Байбурыл, Оспан,

Адырға алдырмайтын бойды тежеп — деп сөзді Үмбетәліге тастайды. Осы сәтті тұғырда айтағын байқаймыз. Осы орайда Үмбетәлі ақын атақты Сүйінбайды өзінің ұстазы санаса ал Жамбылды сол Сүйінбайдың жыр жалғасы, ұстаздардың ұстазы дегендей тенеулерді көп келтіреді. Бұл жерден біз қазақ ауыз әдебиетінің айтыс өнеріндегі ұрпақ жалғастығын, өзінен үлкен ақындарға деген құрметті көреміз. Нұрила да оған олжа емес, Үмбетәлі дәреме. Сүйінбай піріне сүйеніп, айтыстың қызған отына түсіп кетеді.

Жалпы Үмбетәлінің көптеген айтыстарынан біз Сүйінбай, Жамбылды пір тұтып айтағын байқаймыз. Осы орайда Үмбетәлі ақын атақты Сүйінбайды өзінің ұстазы санаса ал Жамбылды сол Сүйінбайдың жыр жалғасы, ұстаздардың ұстазы дегендей тенеулерді көп келтіреді. Бұл жерден біз қазақ ауыз әдебиетінің айтыс өнеріндегі ұрпақ жалғастығын, өзінен үлкен ақындарға деген құрметті көреміз. Нұрила да оған олжа емес, Үмбетәлі дәреме. Сүйінбай піріне сүйеніп, айтыстың қызған отына түсіп кетеді.

Үмбетәліге шашасына шан жұқтырмайтын жорға едің, андаусыз сөйлеп, қапы кеттің,

Нұрила басымырақ болды дегенді айтады. Бұл жерде біз ауылдағы көз қариялардың айтуынша Үмбетәлінің қызы Зейнеп пен Дәмгүлдің өз әкелерінің аузынан естіген осы айтыс жайлы сөздерін мысалға келтіре кеткенді жөн көрдік. Бұл жердегі Жамбылдың Үмбетәліге андаусыз сөйлеп, қапы кеттің дегені. Үмбетәлінің қарындасы Алтынайдың тағдыры жайлы әңгіме болса керек. Нұрила Үмбетәліге қарындасын күйеуден шығып үйінде отыр дегенді бетіне басады. Ал Үмбетәлі болса, қарындасын өз теңін тауып бақуатты тұрмыс сүріп жатыр деп дес бермейді. Негізінде Алтынайдың тұрмыстан ажырап кеткендігі рас еді. Бірақ екінші қайтара тұрмыс құрып, тату тәтті өмір сүріп жатқандығы да елге аян болатын дейді ақынның қыздары. Қанша дегенмен аны сол кездің тәртібі бойынша күйеуден ажырап келген әйел қашан да өз тұстарына жағымсыз болған. Нұрила Үмбетәлінің осы бір осал тұсын дөп басқандай. Ал енді осы сәтті пайдалана отырып Алтынай апамыздың кейінгі тұрмысы өте жақсы болып, артынан ұл болмаса да Күпән атты қыз қалғаны сол Үмбетәлінің ұрпақтары бізге аян. Күпән апамызбен және оның ұрпақтарымен әлі күнге дейін араласып тұрамыз. Апармыз он дүниелік болған. Ал ол кісінің ұл-қыздары қазіргі Қарасай ауданы Еңбекші ауылында тұрады.

1921 жыл Кенес өкіметінің жаңа орнап жатқан кезі, әйел теңдігі қолға алынған кез.

Соған қарағанда, осы айтысты айтушы болып саналатын Саяділ Керімбеков Үмбетәлі жеңілді дегенді өз ойынан құрастыруы мүмкін. Ал көнекөздердің аузынан біз естіген өңгімеде Үмбетәлі Нұриланьң өте адуынды ақын екен, әрэн тоқтаттым». Айтыс соңында маған ат мінгізіп, Нұриланьң көйлектік мата сыйлады деп айтады. Сол айтыстың соңынан Жамбыл Үмбетәліге де, Нұриланьң да ризашылығын білдіріп, бірақ Нұриланьң басым түскенін айтып батасын береді. Бірақ жеңілген Үмбетәліге ат мінгізіп, жеңген Нұриланьң мата сыйлау логикаға да келіңкіремейді. Ал Саяділ Керімбековтың айтуынша, Жұбаныш Бәрібаев Нұриланьң мың теңге ақша беріп шығарып салды дейді. Осы айтыстың біздің музейдің қорында сақталған үш нұсқасын талдай келе біз көпшілікке Саяділ Керімбековтың айтқан нұсқасын ұсынуды жөн көрдік. Өйткені, айтыстың осы нұсқасы айтушының сөзімен өте түсінікті, құлаққа жағымды етіп жазылған. Ал енді Саяділ Керімбековтың сол айтысты өз көзімен көріп, құлағымен естігені ептеп күмән тудырады. Нұриланьң айтысқа келіп барлық ақындарға аттарын атап сәлем бергендігі белгілі. Бірақ сол ақындардың ішінен Саяділге қаратып айтылған бір ауыз сөз жоқ. Бірақ Саяділ Керімбековтың нұсқасында. Саяділ өзін оқиғаны баяндаушы етіп көрсеткен. Тағы да кезінде көзі тірі Үмбетәлінің қызы Зейнеп ападан естігенімізді айтсақ. Әкем Үмбетәліге Қаскеленнен Саяділ ақын жиі келіп тұратын. Ол кісіге өз қолыммен талай шай беріп, құрмет көрсеткенмін. Саяділ ақын өте тез қимылдайтын, шалт мінезді, әсіресе, өлең айтқанда бір орнамен отыра алмайтын адам еді дейді. Үмбетәлінің талай айтыстарын, өлеңдерін жазып алып отырғанын өз көзімнен көргенмін дейді. Осыған қарағанда, Саяділ ақын Үмбетәлі мен Нұриланьң айтысын өзінше көркейтіп өз ойынан сөз қосы мүмкін. Десе де, айтыстың негізгі желісі, нұсқасы ондағы адам аттары аса өзгермеген. Өзін тек қана айтушы ретінде көрсеткен. Сонымен айтыс бітіп, той тарқайды. Соңынан Нұрила үйіне жетіп, қатты науқастанып, көп ұзамай қайтыс болып кетеді. Өлер алдында:

Бәрінен Үмбетәлі басым екен,
Таласып ат құлағы жарысқандай.
Ішіме түйнектей боп түйілгені,
Сол жерде содан кесел жабысқандай —
деп, өкінішін айтып, о, дүниелік болады.

Жалпы Үмбетәлі мен Нұриланьң айтысының музей қорында Райыс Кереев, Саяділ Керімбеков және аты-жөні белгісіз адамның жазып қалдырған үш түрлі нұсқасы сақталған. Райыс Кереев пен аты-жөні белгісіз адамның нұсқасында ешбір айтушысыз, баяндаушысыз айтыс бірден басталып кетеді де, соңынан Жамбыл айтысты тастап кетеді, төрелігін айтады. Ал Саяділ Керімбековтың нұсқасында айтыстың тарихы ондағы адамдар аттары айтушының сөзімен баяндалып отырып, соңынан Үмбетәлі мен Нұриланьң жеке айтысына ұласады. Соған қарағанда Саяділ Керімбеков осы айтысты жоғарыда біздің анамыз Зейнеп айтқандай, тәптіштеп Үмбетәлінің өз аузынан жазып алған болуы керек. Бірақ Нұрила сол жердегі ақындардың бәрінің аттарын атап, Саяділді атамайды. Бұл да бір жұмбақ. Десе де, осы айтыстың үш нұсқасының ішіндегі ең көрнекті, әрі халыққа түсінікті етіп баяндалатыны Саяділ Керімбековтың нұсқасы. Тағы бір айта кетерлігі осыдан біраз жыл бұрын Нұрила мен он бір ақынның айтысы деген күйі табақ шыққан, және Күлімхан Жәйшібекованың «Нұрила Әбенқызы» деген шағын кітапшасы жарық көрген. Онда да Нұрила мен он бір ақынның айтысы дегендей айтылады. Бірақ сол тойға қатысқан ақындардың барлығы Үмбетәліден басқасы Нұриланьң айтыспай, сырғып кетіп отырады. Сол себептен бұдан былай тарихта ойып тұрып орын алған бұл айтысқа Үмбетәлі мен Нұриланьң айтысы деген өз атауын берген дұрыс шығар. Аталған айтыс өте ұзақ болғандықтан, біз мақаламызда айтыстың толық нұсқасын бере алмағанымызды ескертеміз.

Әуелбек ИСКАКОВ,
ҚР «Ұздік өлкетанушысы»
Айтыс ақындарының Халықаралық
одағының мүшесі, У.Кәрібаев
әдеби-мемориалды музейінің
менгерушісі

Қазақ әдебиетінде өзіндік қолтаңбасы бар, ойлы образға, шынайы сезімге толы сыршыл өлеңдерімен кеңінен танылған, Қазақстан Республикасы мәдениет қайраткері, Қазақстан Жазушылар одағының мүшесі, бірнеше жыр кітаптарының авторы, ақын Алмас Ахметбекұлы биыл мерейлі 60 жасқа толып отыр. «Қазақ үні» газетінің мыңдаған оқырмандары мен редакция ұжымы атынан ақынға ұзақ ғұмыр, шығармашылық табыс тілейміз!

Өткен ғасырдың сексенінші жылдарында поэзия әлеміне қанат қаққан дарынды жас ақын өз қатарластарынан озық шығып, жыр сүйер қауымның жүрегін жсаулап, бірден көзге түскен-ді. «Туған жерім – балалығым», «Сәуірдің бұлтты», «Бозінген», «Антан» секілді алғашқы тырнақалды өлеңдерімен-ақ өзінің жыр атты алып додаға белін бекем буып түскенін анық аңғартты.

Сыны бөлек ақынға туып өскен мекеннің. Шыңдары бар мұз құрсау аса алмайтын ат-көлік, Темір тікен тартылған сол шыңдарды қак бөліп. Тартып кетсем дәл қазір танымай ма Сауыртау, Алыс кеткен ақынды туған жерге жат болып... — деп жазады замана зұлматы мен сұм саясаттың кесірінен жат мемлекеттің еншісіне беріліп кеткен, арғы бетте қалып қойған қазақтың қасиетті жері, кіндік қаны тамған құт мекені жайында.

ӘКЕ АМАНАТЫ

Ақынның әкесі Ахметбек Сақыбай 1928 жылы Тарбағатай тауының күнгей жағында, шекарадан небары он шақырымдай жерде өмірге келген. Арғы аталары би, болыс болған Шал деген ауқатты адамның немересі боп келеді. Мың өліп, мың тірілген қазақтың басынан не өтпеді. Ол жылдар кәмпескенің әлі де

зиялылары келуімен басым бөлігі қазақтар тұратын бұл елді мекендерде алғашқы жылдардың өзінде жиырма шақты қазақ мектептері ашылып, жаңаша оқыту басталады. Сол маңдағы ауылдарда тұратын қытай, ұйғыр, моңғол секілді өзге ұлттардың өкілдері де сол қазақ мектебінде оқыған екен. Бұрынғы ескіше оқуды ғана білетін қалың жұртқа жаңа оқудың мән-мағынасын түсіндіріп, ауқымды ұйымдастыру жұмыстарын жүргізеді. Халықты білімге, тәуелсіздікке, бостандыққа шақырып олардың рухани оянуына үлкен ықпал етеді. Әкесі Ахметбек те сол мектептен бес сыныптық білім алып, Алаш идеяларын бойына сіңіреді. Кейін Шығыс Түркістан азаттық әскерінің офицері болады. Одан кейін де түрлі қызметтерде істеген. Ұлттық ұстанымдағы әкесі сауаттылығының арқасында Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынұв, Міржақып Дулатов секілді Алаш көсемдерінің еңбегімен танысып, жұрт ара-

Бала тәрбиесіне алдымен ата-ана жауапты. «Ұяда не көрсен ұшқанда соны ілесің» деп қазақ атамыз бекер айтпаған. Алмастың әкесі балаларын еңбектен тәрбиелеуге үлкен мән берген. Ағаш бұтап, шөп шабу сияқты жұмыстарға үйретіп, жастайынан баулыған. «Үйге келген құрметті қонақтардың атын суытып, бастауға апарып суарып, ерттеп беру біз үшін үлкен мәртебе іспетті болатын» деп еске алады Алмас Ахметбекұлы ол туралы. Әке тәрбиесі ақынның бүкіл өмір бойғы ұстанымын қалыптастырды десе де болады.

Адалдықты, шыншылдықты, халыққа қызмет етуді өзіне өмірлік ұстаным еткен әке балаларынан да соны талап етті. Олардың оқып, білімді болуларына үнемі көңіл бөліп отырған. Сол кездерде қазіргідей кітап көп болмаса да қолға түскенін әкеліп балаларына оқытатын. Бүгіндер өзі де ата деген жасқа жетсе де балалары мен немерелерінің бойына ұлттық ұстанымды дарытудан

АТАМЕКЕННІН ардақтаған

Тіл, образ, көркемдік пен айтар ойдың өзара үйлесім табуы ақын Алмас Ахметбекұлының шығармашылығына тән ерекшелік. Туған жерге, отанына, ұлтына деген сүйіспеншілік, патриоттық сезім ақын жырларының — алтын арқауы. Әсіресе атамекеніне арналған өлеңдері шынайы сезім мен сағынышқа толы жүректен шыққан жырлар. Оның да негізі мен өзіндік себептері бар еді...

Мекені деп бабамның, Мекені деп батырдың. Бір шетінен далаңның, Боздап келе жатырмын.

Болар бәлкім ол дағы, Ырыздықтың шектеуі — Кіндік қаным тамғаны Сіңіре емес, шеткері... деп сұраған ақынның атамекеніне деген сағынышын жеткізген өлеңнің осы бір-екі шумағынан-ақ бірден байқауға болады.

Алмас Ахметбекұлы — 1961 жылы Қытай халық республикасы, Тарбағатай аймағында дүниеге келген. 1982 жылы Іле педагогикалық институтының филология факультетін тәмамдаған. 1982-1992 жылдар аралығында Шәуешек қаласында шығарылатын «Тарбағатай» әдеби журналының редакторы болып қызмет атқарып, 1993 жылы тарихи Отанына, Атажұртына оралды. 1993-1995 жылдары «Жас Алаш» газетінде тілші, 1996-2006 жылдары әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің журналистика факультетінде аға-оқытушы болып қызмет атқарды. 1997 жылы ҚР Парламент Мәжілісінде жұмыс істеген. Шетелден қандастарымыздың оралуына, олардың қазақ азаматтығын алуына көп күш жұмсады. Қазір жеке кәсіпкерлікпен айналысады. Осы бір қысқа ғана келтірілген өмірбаянға тереңірек үнілсеңіз көп нәрсені аңғарасыз. Ақынның басынан өткерген алпыс жылы сағыныш пен табысуға, күрес пен жеңістерге толы екенін байқайсыз.

«ТУҒАН ЖЕРІМ — БАЛАЛЫҒЫМ»

Кімге де болса кіндік қаны тамған туған жері ыстық көрінері белгілі. Балалық шағынды өткізген туған жерді, тайқұлындай тебісіп бірге өскен достарыңды ұмыту мүмкін емес. Ол қашанда жүрегіңнің түбінде, сананда сақталып, қайда барсаң да өмір бойы жадында жүреді. Алмас ақынның «Туған жерім — балалығым» деп туған жеріне, балалық бал дәурен кезеңіне өлең арнауы да содан болар.

Алмас Ахметбекұлы Алтайдың арғы бетіндегі Сауыр тауы етегінде дүниеге келген. Сауыр тауының басым бөлігі Қазақстанға қарайды. Мыңдаған мұзарттар мен жоталарды қажарып шекара бөлінген. Ақын өзінің өмірін де осы баурайында туып-өскен Сауыр тауына ұқсататыны бар. Оның арғы бетін — балалық, бергі бетін — даналық, арғы бетін — бостандыққа балайды.

Сауыр деген бір тау бар арасында екі елдің, Атын айтсаң қиялмен құстай ұшып жетермін. Беткейі бар гүл өскен, самалы бар есетін,

қызу жүріп жатқан кезі екен. Кеңес үкіметінің қысымына шыдамаған халық асу бермес тау шыңдарынан әзер өткен. Онда да жолай шығынға ұшырап, кеудесінде құр жандары қалған санаулылары аман-есен жеткен. Жергілікті қазақтар өз қандастарын қарсы алып, қолынан келген көмектерін көрсетеді. Сол бір жағдайды өз көзімен көрген адамдардың айтуынша апталап аштықтан әлсіреп, шаршап-шалдығып жеткендердің біразы бірден тойып тамақ ішемін деп өліп кеткен. Аш өзекке түскен тамақ умен бірдей, адам баласы ондайды көтере алмайды.

Ата жұртты тастап, шет ел асу онымен тоқталмаған. Одан кейінгі елдегі саяси репрессия кезеңінде Алаштың небір білімді азаматтары тар жол тайғақ кешіп, көрші елге барып бас сауғалағаны белгілі. Қазақтың

сында насихаттайды. Оған қоса қаламгерлігі бар Ахметбек өзі де сонына сол кездегі тарихи жағдайларға қатысты көптеген жазбалар қалдырады. Бұны Кеңестер одағы мен Қытай секілді алып мемлекеттердің ортасында пайда болған, ғұмыры тым қысқа болса да бостандыққа ұмтылған елдің шежіресі, тарихы деуге болады. Әкесінің қолжазбалары Алмас ақынның жеке мұрағатында сақтаулы.

Заманы бір болған соң сол кездегі адамдардың тағдыры да бір-біріне тым ұқсас болып келеді. Зайсан, Күршім жақты мекендеген Алмас ақынның нағашы жұрты да қиындықты көп көрген. Кәмпеске кезінде мал-мүлкі тәркіленіп, өздері қамауға алынады. Қалғандары бас сауғалап шекара асып кетеді. Зайсан маңында тұрған қазақтардың тіршілігі ол кезде кеме құрылысы, су арқылы тасымалдауға байланысты болған. Бұл салада көбінесе орыстар істегендіктен олармен аралас-құралас тұрады. Кеме капитаны деген үлкен қызмет саналған. Баланың атын ырымдап қоятын қазағымыздың ежелгі әдеті, нағашы атасы үлкен баласының атын Капитан деп қойзынын, бүгінгі елге танымал Алмас ақынның анасының атын Гүлсағат деп атайды. Оның да өзіндік бір себебі бар. Ол кездерде сағат деген қат дүние. Капитанның қолында әркімге бұйыра бермейтін швейцариялық әдемі, қымбат қола сағат болған екен. Ат қоюға шебер қазағымның назарынан еш нәрсе тыс қалмайды, сөйтіп қызының атын Гүлсағат деп қояды.

жалыққан емес. Қалада өтетін түрлі шараларға қатыстырып, Алаш ардақтыларының мұражайына апарып олардың өмірі мен еңбектерін таныстырып түсіндіреді. Олардың да бір кездегі өзі сияқты отансүйгіштік, ұлтжандылық секілді құнды қасиеттерді жастайынан қабылдағанын қалайды.

Әке өнегесін, әке аманатын әрқашан жадында ұстайды. Туған жерге, ұлтына, атамекеніне деген махаббат ұрығын болашақ ақын жүрегіне сепкен де ардақты әкесі болатын. Оны мына бір өлең үзінділерінен көруге болады.

... Әкем менің сонда бір қараушы еді ынтыға, Қаратаудың қазбауыр қорғасындай бұлтына. Маған қарап сонан соң, үнсіз тұрып бір ауық: «Ұғасың ба, балам, сен» дейтін бәсең қуарып. Тартып мені қасына қиялдан сәл айығып: «Сонау бұлттың астында жатыр, — дейтін, — жайылып — Жатыр қандай бір дала сонда жарық өріп ем», деп бастайтын мұндана, нұсқай беріп қолымен...

...Әлде нені көргендей жаудыраған көзінен, Көкірегін керегенде күрсінісін сезіп ем. Ұққанмын бір арманын баяу күрсінуінен, Сағыныштың бар зарын көкейіме сіңіргем...

Осы өлең жолдарынан әкенің басты арманы — ұрпақтарының атамекенімен қайткенде де қауышуы екенін аңғарасыз. Баласына соны аманат еткен

Ақын

дей еді. Оны бала Алмас жазбай түсінген-ді. Ата қонысын тым болмаса бір көруді өмір бойы армандаған ата-ана аманатын орындап, ақырында атамекенін іздеп тапты...

«КӨК ТУДЫҢ ЖЕЛБІРЕГЕНІ»

Бүкіл жер бетіндегі алып империяның бірі саналатын Кеңестер одағының құлауы әлем жұртшылығын таңғалдырған оқиға болғаны белгілі. Бұл оқиға барлық мемлекеттердің ақпараттық кеңістігінде басты жаңалыққа айналды. Құбылманың барлығы егемендік алып, өз алдына тәуелсіз мемлекет атанды. Атажұрты жайындағы жаңалықтарды қалт жібермейтін шетелдегі қандастарымыз да осыны күткендей еді. Өзі шетте жүрсе де көңілі үнемі атамекенінде болатын ақын Алмас Ахметбекұлы да бұл жаңалықты қуана қарсы алды. Қазақ үшін Тәуелсіздік таңының атқанын, Алаш жұрты бір тудың астына топталып өмір сүретін күннің келгенін түсінді. Бір адам болсақ та ондағы қазақтың санын толтыра қандай деңгейге атамекенге аттанды. Қытай шекарасынан өтіп, қазақтың қасиетті жеріне табан тигенде алдымен Қорғас кедені ғимаратындағы желбіреген көк байрақты байқады. Бұрындар суретін ғана немесе телеарнадан көрген көк

тудың ақынға берген әсері ерекше еді. Жылдар бойы жүректің түбінде жатқан атамекенге деген сағыныш жыр шумақтарына айналып жүре берді. Қасында отырған Қалдыбай атты азамат Алмастан «Сіз ақынсыз ба?» деп сұраған-ды. «Оны қайдан білдіңіз?» дегенде «Туға қарап қатты толқып кеттіңіз» деп байқағыштың ойытқан. Раз-байқағыштың таныма қазіргі көпшілікке танымал, еліміздің екінші әнұраны іспеттес болып кеткен «Көк тудың желбірегені» әнінің:

«Көк тудың желбірегені – Бақыттың елжірегені, Қаыртқа қалған қазақтың Азат отанға жете алмай Көзінің мөлдірегені» - деген соңғы шумағы тұрған болатын. Әрине, ол кезде Алмас енді ғана бір шумағы өмірге келген бұл өлеңнің алдағы уақытта жұрттың сүйікті әніне айналарын білген жоқ-ты. Көлемі шағын, небары төрт-бес шумақтан тұрғанмен шынайы отансүйгіштіктен туған, естіген жанның жүрегін шымырлатар жырға дарынды ақын-сазгер, опера әншісі Ермұрат Зейіпханұлы ән жазып, алғаш рет сахнада отандық опера жұлдызы Майра Мұхамедқызы орындап шықты. Көгермендер жаңа әнді жылы қабылдап, түрлі әншілердің орындауында Қазақ радиосынан жиі беріле бастады. Дегенмен әннің бағын ашқан дарынды жас әнші – Ибрагим Ескендірдің орындауындағы тұңдармендер көңілінен шықты. Ермұрат Зейіпханұлы Алмас ақынның тағы бірнеше өлеңіне ән шығарды. Осын-

дай шығармашылық одақ енді нәтижесін бере бастаған шақта Ермұрат Зейіпханұлы 2011 жылы дүниеден қайтты. Сонында өлмес әндері қалды.

КӨШ КЕРІ ҚАЙТПАСЫН

Егемендік алған елімізге қандастарымыздың оралуы Қазақстан тарихындағы елеулі оқиға болды. Біріншіден, неміс, орыс және өзге ұлт өкілдері өз атамекеніне жаппай көшіп жатқан сол тұста ел экономикасын сақтап қалу үшін адам санын, оның ішінде мемлекет құраушы, жердің иесі қазақ ұлтының санын өсіруге мол септігін тигізді. Екіншіден, шетелде тұрғанмен салт-дәстүрлерін, тілін, дінін жоғалтып алмас үшін қатан сақтаған қандастарымыз ұлтымыздың төл мәдениетін, әдебиетін, өнерін толыққанды дамытуға өз үлестерін қосты. Жүздеген жылдар бойы орыс империясының илеуімен ұлттық құндылықтары әлсіреген қоғамымызға бұл дер кезінде келіп құйылған жаңа леп болды. Бірақ оның өзі оңайшылықпен келген жоқ. «Қазақ екенсің, кіре бер!» деп ешкім шекараны айқара ашып тастамасы белгілі. Ол үшін мемлекеттік деңгейдегі белгілі бір заңдық ережелер керек болды. Ал заң болса бір күнде қабылдана салмайды. Оның жолында түрлі кедергілер аз болған жоқ.

Атамекеніне оралған Алмас Ахметбекұлы қоғамдық жұмыстарға бірден белсене араласты. Осы кез көші-қон мәселесі қиын жағдайда болатын. Қандастардың жағдайын жақсы білетін Алмас ақын шеттегі қазақтардың атажұртына оралуына кедергілерді жоюға күш салды. 1997- жылдары еңбек және әлеуметтік саланы басқарған министр Н. Коржова «көші-қон комитетін» таратып, бұл республикалық мекемені басқарма деңгейіне түсіріп тастағаны туралы «Егемен Қазақстан» газетінен бастап бірқатар басылымдар осыған қарсы пікірлер білдірді. Оған қоса Парламентке көшті тоқтатын стандартты заң жобасын ұсынғаны белгілі болды. Бұл ешкім күтпеген сұмдық жағдай еді. Осыған дейін отанына оралып үлгерген Алмас Ахметбекұлы, Абай Мауқара, Қайрат Бодаухан, Бабақұмар Қинаят, Тұрсынхан Әзекен, Марат Уатхам секілді аз ғана зиялы қауым өкілдері Алматыдағы Дүние жүзі Қазақтарының қауымдастығы (ДЖҚК) ғимаратына жиналып министрдің жобасын талқылап, қауымдастық атынан оған балама жоба дайындау ұйғарылды. Басында Үкіметке ұсынған заңға қарсы балама жоба жолдауға Қалдарбек Найманбай тартуғанмен, Коржова заңын қабылдатсақ ұлт бірлігіне қауіп төнерін түсініп келісімін берді. Сол отырыста ДЖҚК қасынан «Көші-қон орталығы» құрылып оған Алмас Ахметбекұлы жетекшілік ететін болды. Күнітүні отырып, 41 баптан тұратын көші-қон заңының алғашқы нұсқасы дайындалды. Құрамында 7 адам бар жұмыс тобы одан кейін Парламент депутаты Әкім Ысқақтың қабылдауында болды. Әкім Ысқақ бойында ұлттық намыс рет азамат, Қоржова министрлігі дайындаған заң жобасы оған да ұнамады. Қырсыққанда қоғамдық ұйымдар қолданыстағы заң бойынша

жоба ұсына алмайтын болып шықты. Сонда да А. Ахметбекұлы мен К. Бодауханды тұрақты көмекші етіп, барлық талқылау мен жиі алатын рұқсатнама алып берді. Бұдан кейін балама жобаны жетілдіру мен ұлттық мүддеге сай етіп дайындау және халық талқылауына ұсынуды депутат ретінде Әкім Ысқақ өз мойнына алды. Оның қасында ондаған оралман зиялылары бір жыл бойы жалақысыз жұмыс істеді. Басты мақсаты осы жобаны қайткен күнде заңдастыру болатын. Абырой болғанда Сенат спикері Ө. Байгелді, сенаторлар С. Қасымов, Е. Нұрпейісов, А. Самахова мен Мәжіліс депутаты Ө. Жолдасбеков, З. Нұрқәділов, О. Сәрсен сияқты тұлғалар қолдау көрсетіп жоба қабылданды. Сөйтіп тарихымызда алғаш рет қазақ тілінде депутат дайындаған, шынайы ұлттық стандарттағы бүкіл халық талқылаған, үкімет заңына қарсы балама заң қабылданды. Бұл үлкен жеңіс болатын!

Бірақ қандастар мәселесі мұнымен де толық шешілмегенді. Күнделікті тұрмыс барысында оның жаңа түрлері пайда болуы заңдылық та шығар. Бірақ соның оң шешімін табу қажет. 2002- жылы шетел қазақтарының Қазақстанға келіп, бір жыл дайындық оқуына 456 квота бөлінген-ді. Ал үміткерлер саны екі мыңнан асып кеткен. Емтихан біткенде 1500 балаға квота жетпей қалды. Олардың көбісі Қытайдан болатын. Олар Қытайға кетсе енді қайтып оралуы неғайбыл еді. Алмас Ахметбекұлы ол кезде Алматы облысы бойынша «Оралмандар кеңесі қоғамдық бірлестігінің» жетекшісі еді. Бұл ұйым 2000 жылы шілдеде Көші-қон агентігінің төрайымы Алтыншаш Жағанова қатысқан оралмандар құрылтайында сол уақыттағы облыс әкімі Заманбек Нұрқәділовтің ұсынысымен құрылған-ды. Облыстық әкімдік ғимаратынан кеңсе де бөліп берген болатын. Енді сол мүмкіндікті пайдаланып 1500 жасты Қазақстанда алып қалу мәселесін көтеруге тура келді. Ол үшін БАҚ-тың қолдауына жүгініп, Елбасының атына жолдаған 700 адам қол қойған хатты тікелей эфирде Президент әкімшілігіне тапсырды. Хат ел Президентіне жетіп сол уақыттағы Үкімет басшысы Иманғали Тасмағанбетовке тапсырма берілді. Сөйтіп мемлекет тарапынан қосымша 120 миллион теңге бөлініп, отанына келген бір мың үміткерлер оқуға түсті. Бұл да орайы келіп, сәтімен біткен іс болғанмен ада атқаратын жұмыстар әлі де көп болатын. Соның бірі отанына оралушы қазақ атаулыны визалық алымнан босату міндеті тұрды. Мындаған адамдардың тағдырына қатысты жауапты істі мойнына алған соң оны барынша адал атқару қажет.

2004-жылы сәуір айының басында Алмас Ахметбекұлы осы мәселемен сол кездегі сыртқы істер министрі Қасым-Жомарт Тоқаевтың қабылдауында болды. Министр жылы қабылдап, мұқият тыңдады. Қытайдағы қазақтардың қазіргі жағдайы, отанына оралуына кедергі болатын жағдайлар мен оны шешудің мүмкіндіктері туралы хатты табыстады. Сол 18 талаптың бірі шетелден оралған қазқтарды визалық алымдардан босату еді. Министр бұл мәселені шешуге болатынына сендірді. Айтқанындай үш күн өткенде Отанына оралатын

қазақтарға тегін виза берілетіні туралы қаулы шықты. Одан бергі 17 жылда атамекеніне оралушы қандастарымыз миллиондаған қолдар шығыннан босатылды. Яя, көші-қонның көлігі көрікті, жолы тегіс болмағаны белгілі. «Кезінде кетіп едіңдер, енді неге қайтып келдіңдер?» дейтін кейбір жеке-леген адамдардың, тіпті үкімет тарапынан да кедергілер көп болды. Оның бәріне түсіністікпен қарап, төзе білу керек. Мына бір өлеңді Алмас ақын сондай кездерде жазған секілді.

БІЗ КІМБІЗ?!

Ағайын, «кімсің» деме, оралманбыз. Үйірінен адасқан тай секілді бір ақмылтық боранда жоғалғанбыз. Көкірегі тіреліп көк найзаға мал мен жаннан мың мәрте тоналғанбыз.

Ағайын, «кімсің» десең, қызыл қанбыз. Иілмеген бастарын қылыш кесіп, руымен у ішіп қырылғанбыз. Бір қайырылып соғатын күнді күтіп, түйе құлап, жүк ауып, шұбырғанбыз.

Ағайын, «кімсің» деме, ақтабанбыз. Ері мылтық, қатыны бесік алып, Фамир, Алтай, Әлпіні таптағанбыз. Туған жердің бір шымшым топырағын алтын сандық түбінде сақтағанбыз.

Ақын өлеңінен алынған осы бір қысқа ғана үзіндінің өзінде толағай тарих пен миллиондаған қазақтардың тағдыры жатқан жоқ па?!

ӨЛЕҢ – ӨМІР

Түрлі қызметтерді атқарып, қоғамдық жұмыстарға белсене араласып көп уақытын кетірсе де Алмас Ахметбекұлы алдымен – ақын. Бүгіндер жеке кәсіппен айналысып жүргенмен қолынан қаламын тастаған емес. Өлең өлкесі оның өмірлік мекені іспетті.

Әдетте адам баласының күнделікті бас көтертпейтін тіршіліктен қолы бір сәт босай қалса айналысатын өз ермегі, өз сүйікті ісі болады. Біреулер қолөнерге көңілі ауып қамшы өрсе, енді біреулер дүниені аралап сирек кездесетін заттарды іздеп жинастырумен айналысады. Ақын Алмастың да ондай әуестігі жоқ емес. Уақыт мүмкіндік бере қалса шаңғысын алып Шымбұлаққа шығатыны бар. Таудың саф ауасын кеудесін кере жұтып, жоғарыдан төменге қарай шаңғымен құдилаудың қызығына не жетсін! Жазылып желекке малынған әсем Алматының үстінен бір қараудың өзі ғанибет. Бұрындары шет жүргенде бір көруге арман болған Алматы ғана емес, бүкіл казак елі көз алдында келетін сол кезде. Алатаудың иық терестірген Алтайды да, оның қойнауындағы атамекенін де дәп осы жерден көріп тұрғандай әсер алатыны бар. Сол әсер ақынға ерекше шабыт береді. Алатаудың басынан құлаған тау өзенінің сұзындай мөлдір жырлар еріксіз төгіледі. Ақын үшін өлең – өмір. Ал өмір жалғаса бермекші...

Зейнолла АБАЖАН

В условиях распространения пандемии COVID-19, карантина, закрытия границ, приостановки или закрытия многих предприятий, торговых войн и санкций, кризиса в СМИ появилась новость о том, что Казахстан возглавил список стран, в которых за 2020 г. выросло машиностроение по сравнению с прошлыми годами на фоне глобального спада в отрасли.

Эта новость вселяет надежду на преодоление кризиса и свидетельствует о том, что в даже самых неблагоприятных условиях можно поднимать производство, если грамотно его организовать.

ФЕНОМЕН РОСТА МАШИНОСТРОЕНИЯ РК

МАШИНОСТРОЕНИЕ ДОЛЖНО СТАТЬ ДВИГАТЕЛЕМ ЭКОНОМИКИ

РОСТ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

Ведь закрытие границ диктует новые условия выживания — каждая страна надеется только на себя, на свои ресурсы, производство, кадры и т.д. Поэтому надо быстро перестраивать промышленность, сельское хозяйство, науку, медицину и т.д.: вместо продажи сырья — открывать различные производства, в кратчайшие сроки мобилизовать все силы для производства самых востребованных товаров — от ниток, тканей до тракторов.

В этом плане было актуально обсуждение проблем машиностроения в условиях COVID-19 на IX Форуме машиностроителей Казахстана, который прошел 22-23 сентября 2021 г. в Нур-Султане в онлайн-формате. Организаторами мероприятия выступили Министерство индустрии и инфраструктурного развития РК и Союз машиностроителей Казахстана (СМК).

В последние годы машиностроение стало одной из динамично развивающихся отраслей обрабатывающей промышленности и вышло на лидирующие позиции: даже в «вирусных» условиях эта отрасль показала рост. Если в 2020 г. рост отрасли составил 14%, то в этом году — 24%, установив своеобразный рекорд.

«Объем производства в отрасли за 8 месяцев текущего года вырос на 24 % по сравнению с аналогичным периодом 2020 г. и составил 1,4 триллиона тенге. Мы прогнозируем, что по итогам этого года впервые превысим 2 триллиона тенге», — заявил Мейрам Пшембаев, председатель правления СМК.

Как отметил М.Пшембаев, особенно динамичный рост отмечается в таких секторах, как сельскохозяйственное машиностроение — рост на 300%, железнодорожное — на 45%, электротехническое — на 28%, горно-металлургическое и нефтегазовое — рост по 11 %.

По данным СМК, на сегодня в отрасли работают более 3 тысячи предприятий, на которых занято более 119 тысяч человек. В целом за 10 лет индустриализации в машиностроении реализовано 135 проектов на 400 млрд тенге, в планах до 2025 г. — 14 проектов на 160 млрд тенге.

Выступления спикеров на Форуме показали, что в таких форс-мажорных обстоятельствах на первый план выдвигаются оптимизация финансов, материальных средств, перестройка экономической системы, открытие новых и модернизация действующих

предприятий, обеспечение сырьем отечественных производителей, их защита от внешних игроков, подготовка кадров и др., а также разработка планов развития машиностроения в новых условиях.

ФЕНОМЕН РОСТА МАШИНОСТРОЕНИЯ РК

Как ни парадоксально, пик подъема машиностроения пришелся на период распространения пандемии — из-за сбоя поставок оборудования, машин и т.д.

Кризис — это поиск выхода из него, в том числе и возможностей для роста. Как известно, в китай-

«Производительность — 2020» с 2014 г. по 2017 г. была проведена масштабная модернизация завода с привлечением лизинговых средств фонда «Развития промышленности» на сумму свыше 13 млрд тенге, 76 % из которых уже возвращены фонду. В результате модернизации произведена установка 53 новых станков и 230 дополнительных приборов. Успешная модернизация позволила расширить ассортимент до 12 тысяч наименований продукции. Сейчас мы производим около 1 млрд тенге продукции ежемесячно. Наибольший рост объема производства завода + 53 % пришел

ском языке иероглиф «кризис» имеет значения «опасность», «точка изменения» и «возможность». Иными словами, в такие периоды появляются проблемы, и решение этих проблем выводит организацию на новый уровень развития, в данном случае машиностроение РК.

В самом деле, пандемия КВИ и месяцы локдауна внесли свои коррективы в отрасль, были нарушены цепочки поставок и много ограничений по перемещению. И на уровне организаций, правительства, парламента пришло понимание, что нужна всесторонняя поддержка отечественных производителей и предприятий. Сами недропользователи уже поняли, что им необходимо размещать заказы в РК.

Феномен рекордного роста машиностроения раскрыл председатель правления ТОО «Maker» Жанибек Байгелов на примере Карагандинского литейно-машиностроительного завода. Это успешная модернизация завода с привлечением лизинговых средств, приобретение новых станков и приборов, что позволило расширить ассортимент продукции и выполнить заказы клиентов, и др.

Успех КЛМЗ в тракторостроении Ж.Байгелова: «При поддержке государственной программы

«Производительность — 2020» с 2014 г. по 2017 г. была проведена масштабная модернизация завода с привлечением лизинговых средств фонда «Развития промышленности» на сумму свыше 13 млрд тенге, 76 % из которых уже возвращены фонду. В результате модернизации произведена установка 53 новых станков и 230 дополнительных приборов. Успешная модернизация позволила расширить ассортимент до 12 тысяч наименований продукции. Сейчас мы производим около 1 млрд тенге продукции ежемесячно. Наибольший рост объема производства завода + 53 % пришел

именно на пик пандемии из-за сбоя зарубежных поставок оборудования. Заводская команда из 60 конструкторов и технологов в очень сжатые сроки разработала техническую документацию для освоения нового оборудования. Это позволило своевременно обеспечить продукцией наших основных заказчиков».

В целом наши машиностроительные предприятия экспортируют продукцию в Россию, Китай, Азербайджан, Таджикистан, ОАЭ, Туркменистан и др. С 2017 г. Казахстан экспортирует электровозы, тепловозы в Туркменистан, Таджикистан, Азербайджан, Кыргызстан, Украину. Наши светофоры регулируют движение транспорта в ряде стран, а аккумуляторы пользуются большим спросом за рубежом.

Организовано производство новых видов продукции — локомотивы, грузовые и пассажирские вагоны, железнодорожные колеса и оси, стелечные переделы, насосов и другое нефтегазовое оборудование.

Стали выпускать новые виды аккумуляторов с использованием новых технологий, имеются договоры с Италией, ОАЭ, поставки в Россию, Беларусь, Узбекистан, Кыргызстан, Таджикистан, а также Китай, Германию.

В производство были привле-

чены транснациональные инвесторы, появились новые бренды. Отрасль своевременно отреагировала на карантинные меры, связанные с пандемией КВИ, внедрив онлайн продажи автомобилей и тем самым сохранив цепочку реализации произведенной продукции.

Отрадно, что на Форуме машиностроителей участники обсудили проблемы снижения стоимости материалов и комплектующих в отрасли, вопросы местного содержания в деятельности крупных иностранных недропользователей, продвижение экспорта продукции и т.д.

МАШИНОСТРОЕНИЕ ДОЛЖНО СТАТЬ ДВИГАТЕЛЕМ ЭКОНОМИКИ

Форум машиностроителей — это в первую очередь рабочая площадка для развития кооперационных связей. Здесь находят друг друга потенциальные партнеры и составляют соглашения. Это своего рода ярмарка промышленных предприятий, где компании находят поставщиков, смежников и партнеров, с которыми им удобнее выходить на различные рынки.

Но Форум — это и дискуссионная площадка, где озвучиваются многие проблемы, и собравшиеся специалисты и представители намерены решить общими усилиями.

Например, лидер партии «Ак жол» Азат Перуашев провел панельную дискуссию с участием руководителей Миннацэкономики, Минэнергетики, Мининдустрии, Минторговли, «Самрук-Казына», НПП и СМК, где задал острые вопросы в адрес Ассоциации автомобильного бизнеса Казахстана и Министерству индустрии и инфраструктурного развития РК.

«В последнее время в обществе бурно обсуждаются льготы, которые предоставляются вашему сектору экономики. И при этом фактически ставится под сомнение, что члены вашей Ассоциации реально производят что-то, возникают претензии: завозится готовая техника, даже колеса готовые, только их прикрутить надо. Государство это субсидирует, возвращает налог и применяет другие меры финансовой поддержки, это прямой ущерб для экономики страны. Вы можете прокомментировать такие заявления?» — обратился Перуашев к Анар Макашевой, вице-президенту Ассоциации казахстанского автобизнеса.

В итоге выяснилось: если какие-то условные предприятия не перейдут от «прикручивания колес» к реальному производству,

они обязаны вернуть все льготы в бюджет.

Такие панельные дискуссии хороши тем, что обсуждаются не только планы на будущее, но и то, что конкретно было достигнуто за прошедший период. И в рамках данной работы предлагаются новые механизмы поддержки машиностроителей. Например, дорожная карта по развитию машиностроения актуализируется, и промежуточные ее итоги и перспективы развития на будущее обсуждали в рамках одноименной сессии на IX Форуме.

Вице-министр индустрии и инфраструктурного развития РК Марат Карабаев рассказал о трех главных результатах реализации Дорожной карты. Первый — это разработка законопроекта о промышленной политике, который находится на рассмотрении Мажилиса. Законопроект отражает многие вопросы, поднимаемые предпринимателями. Второй — создание Фонда развития промышленности. Фонд функционирует, и он обеспечит долгосрочное кредитование со ставкой от 3%. Третий — обеспечение сырьем отечественных машиностроителей. Данный механизм разработан, предусмотрен в законопроекте, сейчас механизм работает в пилотном режиме.

Теперь, по словам М.Карабаева, Дорожная карта актуализируется. Из секторов машиностроения наибольший рост показывает автомобилестроение — в 2020 г. было выпущено 75 тысяч автомашин, в этом году запланирован выпуск 100 тысяч. Из 93 тысяч автомобилей, реализованных у нас в 2020 г., 67 тысяч — отечественного производства. Из покупаемых новых автомобилей одна треть — казахстанского производства. В 2020 г. было экспортировано свыше 8 тысяч легковых автомашин, в этом году планируется экспортировать 15 тысяч, а в 2022 г. — 30 тысяч автомашин.

В РК за последние несколько лет фактически создали основу для развития автопрома, для которого очень важен экспорт, потому что у нас небольшой рынок. В свое время были планы производить 300 тысяч машин в год.

Конечно, это пока большая цифра, однако ситуация благоприятствует для роста машиностроения и увеличения экспорта. И задача СМК, правительства, парламента работать в одном русле, чтобы машиностроение РК стало двигателем экономического роста, занятости и экспорта.

Дастан ЕЛДЕС

«ПИШИ НА КАЗАХСКОМ».

КАК КРЕАТИВНАЯ МОЛОДЕЖЬ ПРОДВИГАЕТ И РАЗВИВАЕТ РОДНОЙ ЯЗЫК

Группы активистов, выступающие за развитие казахского языка, объясняют в Сети правила лингвистики, запрашивают у различных компаний информацию на государственном языке и озвучивают зарубежные фильмы. Что подтолкнуло их к активизму и как они способствуют укреплению статуса казахского языка? Азаттык поговорил с представителями нескольких групп.

Проекты для развития казахского языка «Qazaqsha Jaz» и «Калькасыз қазақ тілі».

КАК МОЛОДЕЖЬ ТРЕБУЕТ ОНЛАЙН-УСЛУГ НА КАЗАХСКОМ

Группа по защите прав казахоязычных потребителей «Qazaqsha Jaz – Қазақша жаз» («Пиши на казахском»), состоящая из молодых активистов, заходит на страницы различных компаний, кафе, ресторанов и магазинов в Сети, оставляет комментарии на казахском языке и вежливо запрашивает информацию. Активисты называют этот метод «тербегу» (раскачивание) и отмечают, что у него несколько правил: действовать исключительно в рамках закона, быть вежливым и не писать ругательных слов.

— Все активисты, примкнувшие к движению, пытаются создать среду без насилия. Поэтому с самого начала мы решили не использовать агрессивные методы. К примеру, заходя на страницу компании под опубликованным постом, мы оставляем комментарии примерно следующего содержания: «Здравствуйте! Я часто хожу в ваш магазин. Мне очень нравятся ваши товары. Для меня было бы очень удобно, если бы добавите на своей странице информацию на казахском языке. Спасибо!» Таким образом мы попытались подружиться с бизнесом. Они также поняли, что мы не требуем ничего лишнего, кроме соблюдения своих прав, — говорит Алия Сари, один из инициаторов движения.

По словам активистки, благодаря таким инициативам потребители поняли, что в запрашивании информации на казахском нет ничего странного. В группе говорят, что работа требует больших усилий. По их словам, за минувший год треть компаний, к которым активисты обращались за информацией на казахском языке, выполнила их требования.

— Закон не защищает права казахоязычных потребителей. Во время «раскачиваний» возникали конфликты и напряженность. Нас спрашивали: «По какому закону вы запрашиваете информацию?» А у нас такой статьи действительно нет. В законе о правах потребителей говорится лишь о том, что только такая визуальная информация, как баннеры и меню, должна быть на казахском языке. И никто не отслеживает информацию на сайтах и в социальных сетях. Поэтому нам необходимо определить статус казахского языка в интернете. Сейчас мы над этим работаем, — рассказывает Алия.

Она говорит, что проблема с получением услуг на казахском в Сети остро проявилась во время карантина.

— В то время все поняли, что и в интернете должна быть информация на казахском языке. Вы можете запросить информацию на казахском в магазине, но не можете потребовать ее в интернете. Отсюда и неравенство. Мы пытаемся написать депутатам и внести изменения в закон. Нам нужны права, чтобы в будущем мы могли их предъявить, — объясняет Алия.

Представитель движения «Қазақша жаз» Алия Сари говорит, что молодые активисты «не ущемляют русский язык своими действиями, они лишь требуют соблюдения своих прав».

— В силу исторических, культурных и географических обстоятельств невозможно исключить русский язык. Двужычие — широко распространенное явление в СНГ. Наша цель — добиться равенства, положить конец ограничениям и укрепить статус казахского языка, — утверждает она.

О ПРАВИЛАХ — С ЮМОРОМ

Группа Qazaq Grammar на своей странице в Instagram'e, у которой 35 тысяч подписчиков, публикует познавательные материалы, интересные факты о казахском языке, юмористические посты. По словам автора проекта Нурсултана Багидоллы, Qazaq Grammar — это образовательный проект, который ведет два энтузиаста. Они хотят слышать литературную речь и способствовать сохранению языковых правил.

— Во время учебы в университете я заметил, как общаются студенты. Даже те, кто владеет казахским языком, не могут говорить чисто, не допуская ошибок. Если так будет продолжаться, то казахский язык может постигнуть судьба пиджинизированных языков (языки с упрощенной грамматикой и сокращенным словарем) или креольского языка. Мы хотим изменить эту ситуацию. У проекта нет источников финансирования, кроме поддержки читателей. Мы сами финансируем его сами, есть донаты от читателей, — рассказывает Нурсултан.

Авторы Qazaq Grammar считают, что ломают стереотипы вокруг казахского языка, публикуя мемы и юмор на тему языка. По их словам, казахский язык стал современным языком.

С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ НАУКИ

Основатель проекта — Бибарыс Сейтак, выпускник Назарбаев Университета, лингвист по профессии. Полученные им знания подтолкнули его к запуску проекта.

— При объяснении особен-

ностей казахского языка многие люди выдвигают разные версии, не обладая знаниями, не зная об исследованиях. К примеру, есть те, кто говорит, что Аргентина происходит от слова «аргын» (название казахского рода). Но винить в этом их не стоит, потому что они не изучали лингвистику. А я изучал, знаю, как проверять такие теории. Поэтому, думаю, нам следует много рассказывать о такой науке, как языкознание. В противном случае после таких разговоров появляются мнения, что «язык лишь средство общения». На самом деле язык был, есть и будет ядром многих политических разделений, — считает Бибарыс.

Проект был запущен весной прошлого года как страничка для изучающих казахский язык. Поэтому первые посты были опубликованы на русском. Когда на страничку стали подписываться и знатоки казахского, авторы перешли к публикации постов на казахском и русском языках.

— Наш проект общественность приняла очень хорошо. Мы уделяли много внимания дизайну. Наверное, поэтому. Возможно, тема была актуальной, как-то ее поддержали. Подписались и приветствовали ее и те, кто учил язык, и те, кто знает язык. Но я не хочу сказать, что занимаюсь просвещением. Стараюсь донести до людей лингвистику на понятном всем языке, — говорит представитель проекта.

Автор проекта Kazak Bubble Бибарыс Сейтак

Члены Kazak Bubble говорят, что сейчас время визуальной информации, поэтому они уделяют большое внимание дизайну страницы. Публикуют песни на разные темы и юмористические посты. «Мы стараемся реагировать позитивно на любой негатив», — говорит Бибарыс Сейтак.

Сейчас в проекте задействовано семь человек. Среди них редакторы, проверяющие тексты на казахском и русском языках, дизайнеры, технические специалисты. Все они примкнули к проекту по зову сердца и работают на общественных началах. Иногда читатели оказывают финансовую поддержку. Эти деньги идут на изготовление открыток и наклеек Kazak Bubble.

По словам Бибарыса, языковая тема — очень острая в Казахстане, но в обществе она, к сожалению, часто игнорируется.

— У нас много конфликтов из-за языка. Наука должна уделять больше внимания тому, как их решить и как их решают другие страны. Поэтому необходимо бо-

лее научно продвигать казахский язык, — говорит он.

«МЕДИА, УЧЕБНИКИ, ЛИТЕРАТУРА — ВСЁ СТАЛО ЯЗЫКОМ КАЛЬКИ»

Лингвист Назгуль Кожабек открыла telegram-канал «Казахский язык без кальки» для тех, кто владеет казахским языком. Автор пишет о распространенных грамматических ошибках, речевых кальках. Она говорит, что нацелена на сокращение числа текстов, написанных «по-русски казахскими словами».

Автор канала «Калькасыз қазақ тілі» в Telegram'e Назгуль Кожабек

— Казахский язык необходимо очистить от заимствований из русского языка, иначе наши дети не смогут читать книги тридцатилетней давности. Медиа, учебники, литература — всё стало языком кальки. «Калька обогащает язык» — это отговорка ленивых. Калька разрушает язык. От всего не избавиться, но похотелось, чтобы происходило постепенное очищение, — говорит Назгуль Кожабек.

Созданный год назад канал сейчас насчитывает более шести тысяч читателей.

— Я хотела создать проект для журналистов, пишущих на казахском языке, и SMM-специалистов. Потому что они повторяют одни и те же ошибки. Думаю, что telegram-канал хорошо развивается. Люди не ожидали, что многие сразу подпишутся. Но аудитория хорошо отреагировала, когда поняла, зачем нужен канал, и поняла, что он полезен. Самое отрадное, что директора, главные редакторы крупных медиаресурс-

Обучение в Telegram'e от Назгуль Кожабек

сов, издательств зарегистрированы всех сотрудников редакций. Получается, что всё было не зря, — считает автор.

«КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК ДОЛЖЕН СТАТЬ СОВРЕМЕННЫМ ТРЕНДОВЫМ ЯЗЫКОМ»

Проект Qial Dub Studio занимается озвучиванием коротких отрывков зарубежных фильмов и мультфильмов. Переводы, которые делают участники, в народе называют «гоблинскими». Qial Dub Studio часто озвучивает отрывки из фильмов, изменяя их смысл и связывая фрагменты с актуальными проблемами общества. Один из участников проекта Амир Осерхан говорит, что их цель — «способствовать увеличению казахоязычного контента».

Сейчас в проекте работает несколько человек, которые обрабатывают аудио, видео и тексты. Все они познакомились в чатах, посвященных казахскому языку. По словам Амира, участники группы находятся в разных городах, из-за этого возникают определенные трудности. Но в будущем группа планирует расширяться и открыть большую студию.

— С раннего возраста я задавался вопросом, почему другие страны смотрят фильмы и мультфильмы на родном языке, а мы смотрим на чужом языке. Теперь, с помощью этого проекта, мы хотим внести небольшой вклад в статус казахского озвучивания. В будущем мы хотим расширяться и озвучивать полнометражные фильмы. Казахский язык должен быть не только литературным, но и современным трендовым языком, — мечтает Амир.

Новые аудиоролики публикуются на странице нечасто, но материалы набирают десятки тысяч просмотров. Поскольку отрывки посвящены актуальным темам, каждое видео бурно обсуждается в сообществе. По словам участников группы, финансовую поддержку оказывают подписчики. У проекта нет другого источника финансирования.

Амир считает, что дубляж на казахском — основное средство донести информацию на иностранном языке до казахоязычной аудитории.

— Людям необязательно знать другие языки, чтобы получать информацию в своей стране. Дубляж в первую очередь важен для них, — говорит он.

В сирийском Идлибе убит казах. В WhatsApp-чате, сообщившем эту новость, упомянуто его имя, данное по арабской традиции – по имени старшего ребенка. Убитого боевика террористической группировки звали Абу Ясмин Казахи – «отец Ясмин, казах». Об этих событиях рассказывается в Tengrinews.kz.

Сирийский источник сообщил мне, что Абу Ясмин получил в Казахстане высшее образование, но в начале так называемой арабской весны вылетел в Египет для получения теологических знаний. Оттуда, попав под влияния стоников деструктивных радикальных течений, перебрался в Сирию. Прошел военную подготовку, во время которой обнаружил способности стрелка, и участвовал

КАЗАХ УБИТ В СИРИИ. ЧТО ПРОИСХОДИТ В ЛЕВАНТЕ

в боевых действиях в составе вооруженной группировки, сформированной в основном из выходцев из стран СНГ. Со временем другие группировки стали нанимать Казахи в качестве инструктора по снайперскому делу, он обучал новобранцев мастерству убивать. А затем и сам был убит в Идлибе. То ли за нарушение норм шариата или в результате внутренних разборок между ДАИШ (ИГИЛ – запрещенная организация в Казахстане) и Хаят Тахрир-аш-Шам (боевая группировка, ранее относившаяся к запрещенной в нашей стране Аль-Каиде).

Ко мне также попала запись беседы с другим человеком, который рассказал, что приехал из Кыргызстана, неоднократно участвовал в боевых действиях и до сих пор находится в Идлибе в составе «Исламской партии Туркестана» (деятельность запрещена в Казахстане).

Мужчина сообщил, что они с друзьями заплатили контрабандистам по 27 тысяч долларов за каждого, чтобы перебраться пешком через Турцию в Сирию. Один из друзей умер от болезни по дороге, занявшей 4 месяца. Еще будучи в Кыргызстане, изучая разную литературу, они узнали, что якобы «в конце времен джихад случится именно на благословенной земле Леванта».

Мужчина сказал, что приехал в Сирию, чтобы «поддержать мусульман, которых убивает режим Башара Асада», и что он останется в Сирии, «пока его не убьют под знаменем джихада или пока не наступит победа ислама».

В своих поездках по Сирии от людей, живущих на подконтрольных государству территориях, чаще слышу другое:

«Всевышний создал мир таким разнообразным, чтобы мы учились жить в согласии и принятии друг друга такими, какие мы есть, несмотря на разницу в национальности или вере. Кто дал этим людям право решать за нас, как нам жить, как молиться, кого выбирать президентом?» – возмущаются сирийцы, живущие в стране.

«А если бы мы поехали к ним с оружием в руках, чтобы изменить

их жизнь и разрушить их страну, как бы они это восприняли?» – спрашивают они.

ЧЕТВЕРТАЯ ЗОНА ДЕЭСКАЛАЦИИ

Провинция Идлиб и части соседних провинций Латакии, Хамы и Алеппо – последняя из четырех зон деэскалации вооруженного конфликта в Сирии, созданных в соответствии с меморандумом в рамках Астанинского процесса, еще не перешедшая под контроль правительственных сил. В трех других зонах, одна из которых включала в себя часть провинции Хомс, вторая охватывала Восточную Гуту, а третья – юг Сирии, сначала был объявлен режим прекращения огня.

Членам вооруженных формирований было предложено сложить оружие, вернуться к мирной жизни или перейти на сторону правительственной армии и воевать против ИГИЛ. Тех, кто не согласился участвовать в процессе примирения, отправили на зеленых автобусах в Идлиб.

Эта провинция на северо-западе Сирии уже была оккупирована радикальными вооруженными группировками с 2012 года, а с приездом непримирившихся превратилась в анклав террористических формирований.

Часть населения Идлиба, как и Хамы, до начала сирийского кризиса были традиционно настроены против правящей партии БААС, поскольку в этом регионе всегда было сильно влияние фундаменталистской организации «Братья-мусульмане» (запрещенная в Казахстане организация).

Организация «Братья-мусульмане» – только одна из сил, до сих пор противостоящих правлению сирийского президента и партии БААС по религиозным мотивам. Кроме нее, в сирийском конфликте задействовано множество других участников на внутреннем, региональном и геополитическом уровне, желающих отстранения Башара аль Асада с поста президента по политическим, экономическим и социальным причинам.

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЙ ДЖИХАД

Другим инструментом борьбы с сирийским правительством является ДАИШ (ИГИЛ) – террористическая организация, объединившая в своих рядах иностранных наемников из более чем ста стран. К 2017 году незаконные вооруженные формирования захватили около 80 процентов территории всей Сирии. Общее число террористов, приехавших в Сирию из разных стран мира, согласно отчету ООН, опубликованному в 2019 году, составляло 171 400 человек, из них убиты 51 910. Воюющих, пропавших без вести или арестованных было 119 490 террористов. Эти цифры включены египетским писателем Рифатом Ахмадом в книгу «Сирия перед лицом мировой войны». Факты и документы».

По данным экспертов, из Казахстана в Сирию уехали около 800 взрослых. Около 250 из них вернулись – 80 % из них составляли женщины.

В рамках операции «Жусан» казахстанские спецслужбы вернули более 400 детей из лагеря беженцев Аль Холь, в котором в самых ужасающих условиях содержатся семьи террористов. По описанию президента Общества Красного Креста Питера Маурера, посетившего лагерь, «это место, где умирает надежда».

Общее же число погибших и пропавших без вести в Сирии казахстанцев – около 450 человек. В Идлибе в ожидании своей участи находится, по приблизительным оценкам, десятая часть уехавших на джихад из Казахстана. Названные цифры приблизительны, потому что многие джихадисты по прибытии в Сирию уничтожали паспорта, отрекаясь от своего гражданства.

Если в Казахстане и Таджикистане раскаявшиеся боевики предстали перед судом и отбывают немалые сроки, то многие страны отказываются от подобной практики. По европейским законам радикалы получают незначительные сроки, в то время как в Ираке и Сирии иностран-

ным боевикам, участвовавшим в военных действиях, грозит смертная казнь. Поэтому государства, не желающие возвращения своих радикализированных граждан, предпочитают, чтобы правосудие легло на хрупкую судебную систему этих разрушенных войной стран.

ЭКСПОРТ ДЖИХАДИЗМА

Недавно в сирийских соцсетях появилась информация о вербовке боевиков в Идлибе для участия в военных операциях на востоке Украины. Решившимся поучаствовать в «священном джихаде», теперь уже «против неверных русских», обещают заплатить по 2-3 тысячи долларов. Желающих пока нет.

Одновременно в Сети циркулирует видео, на котором боевики одной из протурецких группировок жалуются, показывая свои ранения, что им до сих пор не выплатили деньги за участие в карабахской кампании на стороне Азербайджана. Воюют сирийские «умеренные оппозиционеры» и в Ливии на стороне протурецких формирований.

В настоящее время сирийский конфликт в значительной степени замкнулся на северной провинции, однако в любой момент может вновь превратиться в эпицентр международной нестабильности. Взаимные обстрелы между вооруженными группировками и силами правительственной армии продолжаются по всей линии фронта. Россия возобновила точечные авиаудары по расположению боевиков. Непохоже, что Турция собирается выводить свой военный контингент, введенный на территорию соседней страны под предлогом войны с курдскими террористами. Анкара строит буферную зону на сирийской границе, переселяя туда беженцев из своих приграничных районов, с целью отградить себя от очередной волны бегущих в случае начала полномасштабных боевых действий в Идлибе.

К тому же с апреля наблюда-

ется значительная активизация, не без помощи внешних сил, деятельности мобильных отрядов спящих ячеек ДАИШ в Заевфратье, в районе Пальмиры и в восточной части пустыни аль Бадия.

Москва и Дамаск настаивают, что военные кампании против незаконных вооруженных формирований должны продолжаться, поскольку прекращение огня между Россией и Турцией от марта 2020 года является временным соглашением. Оно прямо призывает обе стороны «бороться со всеми формами терроризма и ликвидировать все террористические группы в Сирии», как это определено Совбезом ООН.

ПОЧЕМУ ИСЛАМСКИЙ ХАЛИФАТ – УТОПИЯ?

По мере своего распространения в каждой стране и у каждого народа любая религия неизбежно приобретает свои специфические характеристики, под влиянием местной этнической культуры. Так и ислам в Центральной Азии через философию суфизма адаптировал большинство проявлений доисламских, тюркских мировоззрений, традиций и практик. Именно поэтому в нашем регионе процветала эта необыкновенно богатая культура, которая проявила себя и в городской, и в сельской среде, и в кочевой, степной цивилизации в целом.

Однако адепты деструктивных религий стремятся к тому, чтобы уничтожить эти национальные, уже лишённые религиозной направленности особенности, приносящие форму народных обычаев и традиций. Делается это путем аккультурации религии. Последователям внушают стандарты чужой страны, чужой культуры и чужого языка, отрывая их от национальных корней. Именно искусственность этой практики доказывает утопичность идеи «мирового исламского халифата».

Например, как можно лишить казахский народ веры в способность духов предков защитить потомков? Ведь именно благодаря этой вере, а не только боевому духу, казахи смогли защитить и сохранить свою огромную территорию.

«Миграционные потоки коренного населения Казахстана за территорию страны всегда были минимальными, потому что казахи не могли оставить могилы предков и верили, что аруахи охраняют родную землю. Это же великая идеология!» – утверждает академик, генетик Оразак Смагул.

Однако согласно правилам деструктивных религиозных течений поминать усопшего, накрывая дастархан и угощая асом гостей, а также посещать его могилу запрещено: харам.

Скорее всего, мы никогда не узнаем настоящего имени Абу Ясмин Казахи, убитого в сирийском Идлибе. Останутся неизвестными и имена других наших соотечественников, погибших за утопическую идею в игре, затеянной глобальными игроками. Вряд ли кто-то сможет найти места их захоронения на чужой, сирийской или иракской, земле. Никто из родных никогда не придет на их могилу прочесть молитву и помянуть их души.

Самое страшное наказание для любого человека.

Акмарал БАТАЛОВА
(в сокращении)

Уцепившись за несколько рядовых инцидентов, российские политики утверждают, что в центральноазиатских странах притесняют этнических русских. При этом таких политиков не заботит отношение к мигрантам в России. Об этом рассказал «Каравансарай». В свете разрозненных, тривиальных инцидентов российские официальные лица беспочвенно обвиняют страны Центральной Азии в «притеснениях и унижениях» русскоязычного населения. Все началось с того, что в Бишкеке, столице Кыргызстана, 2 августа пьяный посетитель в торгово-развлекательном центре бросил в сторону женщины-кассира настольный калькулятор. Он рассердился на то, что кассир разговаривала с ним на русском, а не на кыргызском языке. Полиция Бишкека возбудила уголовное дело по статье «Мелкое хулиганство», так как женщина никакого увечья не получила. Однако российские СМИ осветили этот случай как унижение и притеснение русскоязычных граждан в Кыргызстане.

столице нашей Родины, легко ли им снять квартиру, не шмонают ли их менты только потому, что у них другой разрез глаз?» — написал Варламов.

НАДУМАННЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Аналогичная кампания по защите русскоязычных граждан развернулась и в отношении Казахстана, после того как казахский националистический блогер Куат Ахметов выложил видеоролики из общественных заведений казахстанских городов, в которых поднял проблему отсутствия обслуживания клиентов на государственном, казахском, языке.

Алматинский магазин нарушает закон Казахстана, используя вывеску только на русском языке. Московские политики преувеличивают страдания русских меньшинств в Центральной Азии, чтобы заработать политические очки. Алматы.

По закону страны, вывески должны быть либо только на казахском, либо на двух языках.

Россияне восприняли видеоматериалы Ахметова как попытку изъять русский язык из общественной жизни Казахстана.

Заместитель председателя Совета Федерации РФ Константин Косачев разразился гневной отповедью.

«Необходимо требовать от властей Казахстана дать оценку этим безобразным акциям доморожденных националистов, не имеющим ничего общего с добрососедским характером отношений между нашими странами и народами», — заявил 11 августа Косачев государственному РИА Новости.

Официальный Нур-Султан, как и Бишкек, не согласился с обвинениями со стороны Москвы.

Первый заместитель главы администрации президента Казахстана Даурен Абаев 12 августа в интервью одной из ТВ-программ сообщил, что правоохранительные органы дадут «справедливую правовую оценку» действиям Ахметова, подчеркнув при этом, что подобные инциденты происходят во всем мире, однако это «не говорит о том, что они поощряются государством или являются тенденцией».

«Разве можно по неадекватным поступкам двух-трех человек судить о положении дел в стране с 19-миллионным населением? Думаю, что нет», — заявил Абаев.

Чиновник заявил, что в Казахстане 90% людей владеют русским языком и треть школьников учится на русском языке, а это свидетельство того, что русский язык уважаем и востребован в стране.

Газиз Абишев, политический обозреватель и главный редактор информационного портала Tugan Times, отметил, что проблемы национализма в Казахстане чаще надуманные, чем реальные.

С другой стороны, шовинизм и расизм как явление широко распространены в самой России, власти которой не видят в этом проблемы, считает Абишев.

«Ты вправе учить других толерантности и человеколюбию, только если сам на практике придержишься этих ценностей», — сказал Абишев «Каравансарай».

Канат АЛТЫНБАЕВ

РОССИЙСКИЕ ПОЛИТИКИ ПЫТАЮТСЯ ИЗОБРАЗИТЬ, ЧТО В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ВЕДУТСЯ «ПРИТЕСНЕНИЯ»

Комиссия Совета при президенте РФ по развитию гражданского общества и правам человека (СПЧ) 8 августа в своем заявлении назвала произошедшее «отчуждением наших соотечественников в Кыргызстане» и «попыткой ущемить русскоязычных людей по языковому и национальному признаку». СПЧ даже заявила, что в России работают представители кыргызской диаспоры, которые за счет заработанных средств поддерживают свои семьи на родине, но с дискриминацией они не сталкиваются.

«Отношение к этим людям в России никак не определяется их национальностью или вероисповеданием», — говорится в заявлении.

Узбекские мигранты занимаются работами по обновлению парка. Сестрорецк, Россия.

Совет по правам человека РФ также подчеркнул, что кыргызские власти должны «расследовать все случаи притеснения наших соотечественников в самые сжатые сроки и с максимальной тщательностью».

Российские парламентарии взяли инцидент в оборот.

Депутат Госдумы РФ Владимир Жириновский 10 августа провел акцию протеста у кыргызского посольства в Москве. Он открыто пригрозил выгнать кыргызов из России обратно на родину.

«Одному русскому дали по морде — 10 тысяч кыргызов на родину. Останутся без работы и без денег», — заявил Жириновский.

«Всякая сволочь издевается и убивает русских по всему постсоветскому пространству! От Украины до Средней Азии! Сколько мы будем это терпеть?!» — кричал он.

Аналогичные резкие заявления сделали и депутаты Госдумы Вячеслав Володин и Леонид

Слудский.

Министерству иностранных дел Кыргызстана пришлось отреагировать.

10 августа встретился с послом Казакбаев в Кыргызстане Николаем Удовиченко и отметил, что «единичные случаи бытового национализма не должны представляться российскими властями как систематические нарушения прав и интересов этнических русских в Кыргызстане и как притеснение граждан по национальному и религиозному признаку».

«В Кыргызстане нет русофобии и других форм агрессивного национализма, нет фактов переписывания истории, борьбы с памятниками и русским языком»,

а сами представители власти в России — полицейские, которые незаконно заключают мигрантов под стражу, если у них нет денег на взятку, и избивают», — говорит Улан Оморов из города Токмок Чуйской области Кыргызстана, работающий в московском супермаркете.

«Что уж говорить про шовинистов-хулиганов?»

Оморов добавил, что в России полно радикальных националистов, которые подкарауливают мигрантов в метро и темных переулках и избивают тех, у кого другой разрез глаз и цвет кожи.

«Почему российские правозащитники и политики скрывают эту проблему?» — возмущается он.

Дискриминация в России очевидна не только мигрантам.

«Когда чувак приезжает в Россию из Средней Азии, к нему уже на паспортном контроле в аэропорту относятся, как к человеку второго сорта», — пишет в своем Телеграм-канале объездивший весь мир Илья Варламов. Он публикует в YouTube видеоматериалы о жизни в других странах.

«Русские пограничники демонстративно «тыкают», повышают голос, хамят», — добавил он.

Для пограничников выходцы из Центральной Азии — «чурки», пишет Варламов.

Он отметил, что не только

гости из Центральной Азии, но и сами россияне азиатского происхождения, приезжающие в Москву, сталкиваются с нарушениями своих прав.

«Поспрашивайте, как там дела у наших российских якутов, бурятов, калмыков — насколько уважительно к ним относятся в

ВОЗМУЩЕНИЕ МИГРАНТОВ

Критика со стороны кремлевских правозащитников и политиков вызвала возмущение у трудовых мигрантов, работающих в России. Они утверждают, что инцидент в Бишкеке — сущая мелочь по сравнению с притеснениями и унижениями, с которыми они ежедневно сталкиваются в РФ.

«Ни для кого не секрет, как с мигрантами из Центральной Азии обходятся даже не хулиганы,

ОТАНЫМ БАРДА...

Парыздан қорқам, қарыздан қорқам,
Былапыт сөйлер ауыздан қорқам.
Тәубеме келем қысылған кезде
Халқыма қарап көңілі дарқан.

Өтеймін парыз иманға сеніп,
Қарыздан қашам тапқанды беріп.
Беймезгіл келер ажалдан қорқам
Қисайып жатқан жастарды көріп.

Көзімді жұмып, құлақты басып,
Былапыт сөзден құтылам қашып.
Аталар алғыс жаудырып жатса,
Кетеді көл боп, көңілім тасып.

Ағалар барда ақылды айтар,
Теңіздей терең, көңілім шалқар.

Зікіра ҚОЖАЕВ

Сыйласа, басымды иіп сәлем берем,
Қарамай үлкен-кіші екеніне.

Осылай емін-еркін тыныстаймын,
Бәрімен адамзаттың туыстаймын.
Білмеймін кімнің қандай екендігін,
Бойымды қай жерде де тік ұстаймын.

Ру бөлек болғанмен, арғы ата бір,
Өйткені мен қазақтың қарға тамыр.
Қиындық атаулыға қайыспайтын,
Бергей тек бәрімізге АЛЛА сабыр.

ҚАНДАЙ САЗДЫ ЕСКІ ӘНДЕР!

Қандай сазды ескі әуен, ескі әндер,
Бүгінгімен салыстырсақ, көк пен жер.
Әлеулайға қарамайды пысықырып,
Шәмші әнімен тербетіліп өскендер.

Зікіра Қожаев,
Дүниежүзі халықтары жазушылары одағының
мушесі, Қазақстан Республикасы білім беру
ісінің құрметті қызметкері. «Шағала көңіл»,
«Жанымның жанартауы», «Сарқылмас сезім»
атты жыр жинақтарының авторы.

Тілдің құны қалмаса, ел — мүсәпір,
Тісінде уы болмаса, жылан — ғаріп.

Самұрықтай самғаған ана тілім,
Қауырсыны түсуде қанатының.
Тіл жоғалса — елдіктің жоғалғаны,
Мәнгүрттіктің жамылып қара түнін.

Өзгермейтін замана өзгергенмен,
Ұлттық асыл тәрбие тілмен келген.
Ұлтжандылық қасиет табылмайды,
Өзге тілдің емшегі емгендерден.

Қансығына өзгенің құмартуы —
Ұрпағыңның дұшпанын қуантуы.
Елім, халқым қуатты бірлігімен,
Тәуелсіздік тұрақты тіл арқылы.

Келе жатқан мұра боп сан ұрпақтан,
Ана тілі — қыдырың әлімсақтан.
Түнегіне тамұқтың тығылады,
Тірлігінде діні мен тілін сатқан.

Бисымақтар — биліктің қолшақпары,
Жеме-жемге келгенде жалтақ бәрі.
Ел мен жерін қорғаған батырлардың
Ұсақталып кеткендей ұрпақтары.

Жүрген адам сәйгүлік баптағалы,
Тазалауы керек қой ат қораны.
Ұрпағымын пәленше батырдың деп,
Кейбір ездер өзінше төс қағады.

Түркілермен тамырлас арғы атасы,
Бабалардың ырыс қой әр батасы.
Сол батаны сінірген сөзбен бойға,
Ана тілі — елдіктің іргетасы.

ҚАРТ КАСПИЙ
ДЕЙМІЗ-АУ...

Қарт Каспий дейміз...
Қарт емес, теңіз жас әлі.
Болса да сондай атағы.
Буыршын түйе тәрізді
Аузынан көбік шашады.

Қарт Каспий дейміз...
Қарт емес бойын дерт жеңер.
Келтірер оған көп дәлел.
Сұлулық жағын сөз етсек,
Арудай әсем қыпша бел.

Қарт Каспий дейміз...
Үйреттік соған құлақты.
Кім екен қойған бұл атты?
Шарқ ұрған кейпін сөз етсек,
Жұлқынған жігіт сияқты.

Қарт Каспий дейміз...
Бес елге тіреп ат басын,
Ежелден шалқып жатқасын.
Теңізді егде дегендей,
Кім көрген оның ақ шашын?

Қарт Каспий дейміз...
Қарттығы сөзсіз білінген,
Көріп пе ең белін бүгілген?
Толқыны жап-жас баладай
Жағаға қарай жүгірген.

Қарт Каспий дейміз...
Қарт болса, қалай туласын?
Кенейтіп айдын арнасын.
Телсінер тентек толқындар
Жағаның сипап жамбасын.

Қарт Каспий дейміз...
Тұрғам жоқ көріп қарттығын.
Баса алмас әркез аптығын.
Шаршаса сәл-сәл дем алар
Басына қойып жастығын.

Қарт Каспий дейміз...
Обал-ау олай айтуға.
Көп сыр бар мұның артында.
Туса да заман әрқилы,
Қалады жап-жас қалпында.

ҚАЗАҚҚА

қыран тектес қанат сыйлап...

Қателік жасап, бүлдіріп қойсам,
Басымды ісем, ашуы тарқар.

Жеңгелер барда қайным деп жүрген,
Тынысым кеңіп, күмбірлер кеудем.
Жанұям барда желегін жайған,
Қанеки, айтшы, кеммін мен кімнен?

Інілер барда ізімнен ерген,
Керегем берік, шайқалмас іргем.
Құрдастар барда, қабырғам мықты
Орынды жерде ойнаған-күлген.

Оттан да ыстық Отаным барда,
Қадамды нықтап басамын алға.
Халқымның салтын, елім мен жерді
Мақтаныш тұтып, қосамын жырға.

Сүрініп кейде, жатсам да құлап,
Өмірге мынау құмармын бірақ.
Бәріне өтем құмарта қарап,
Тұрғанда жанып көзімде шырақ.

ҚАЗАҚПЫН МЕН...

Желегін кеңге жайған арғы ата бір,
Халықпыз ҚАЗАҚ деген қарға тамыр.
Жаратқан ұлан байтақ жермен бірге,
Біздерге берген төзім, жанға сабыр.

Қыз беріп, құда болып бал жаласқан,
Қазақпыз бар жиғанын тойға шашқан.
Елім бар ет-жүрегі елжіреген,
Әлемнің кіндігінде орналасқан.

Тауым бар, теңізім де, өзенім де,
Өлең боп өрілетін өзегімде.
Қаншама мұхит асып кеткеніммен,
Жүргендей болмайды ғой өз елінде.

Көлім бар аққу-қаздар қалықтаған,
Беретін таусылмайтын шабыт маған.
Көлімде балықтармен қатар жүзіп,
Шөлдімде жуасымен азықтанам.

Тілім бар ән мен күйге жарасымды,
Кең байтақ көңілім де дала сынды.
Қазаққа қыран тектес қанат сыйлап,
Құдай да үйіп берген бар асылды.

Бәйгем бар, көкпарым бар атқа мінген,
Димаштай ән шырайымын асқақ үнмен.
Мақтанам салиқалы қарттарыммен,
Шаттанам ар-ибалы жастарыммен.

Бетімнен майда қоңыр желім желпіп,
Ағаны жағалаймын інімді ертіп.
Шәмшінің әндерімен әуелетіп,
Отырам Құрманғазы күйін шертіп.

Еремін намысымның жетегіне,
Біреудің пысықраймын өсегіне.

Нұрғисаның алар орны бір бөлек,
Құдіретін жеткізуге тіл керек.
Аққулардың қанатымен қалықтап,
Көз алдына келер дүние дөңгелеп.

Әбілақат, Әсет, Кенес, Ескендір,
Әндері бар айнакөлкедей мөп-мөлдір.
Ілия ағам Жақановпен тербеліп,
Жайлауқолде жүргендеймін көппен бір.

Еске салар бойындағы парызды,
Әнмен қатар мәтіні де маңызды.
Өткен заман сазгерлері бір төбе
Біржан, Ақан, Мәди, Естай тәрізді.

Тұла бойы лапылдаған от-дарын,
Барлығының қайтем тізіп аттарын.
Ән-күйлерін тебірене тындаймын
Еске түсіп кимас, қымбат шақтарым.

Құлақ тоссан, іздегенің табылар,
Әрбір әннің тәрбиелік мәні бар.
Бар дүниені ұмыттырып бір сәтке,
Сазға елтіп, ғазиз жаның жадырар.

Сары алтындай әр ырғағы бағалы,
Өміршен ән ел жадында қалады.
Бұл күндері «жұлдыздарға» жұқ болған
Даңғаза әндер улап жатыр сананы.

Жабыққанда қолтығыңнан демемес,
Ән әлемін кезіп кетті бір елес.
Жүрегінде өмір бойы жатталар,
Бүкіл халық айтпаған ән — ән емес.

ҚАЙЫРЛЫ ТАҢ!

Қайырлы таң, қайырлы күн, жамағат!
Өрдіңдер ме аман-есен, саламат?
Шашыраған алтын таңның шуағы
Келе жатыр жердің үстің аралап.

Қайырлы таң, қайырлы күн, туысқан,
Күн күлімдеп көтерілді Шығыстан.
Шуағынан бойымызға нәр алып,
Ынтымақты шығармайық уыстан.

Қайырлы таң, қайырлы күн, дос-жаран,
Сыйластықтың қасиетін сақтаған.
Әрбір үйдің керегесін күй кернеп,
Шаңырақта шарықтасын асқақ ән.

Қайырлы таң, үлкен-кіші, замандас,
Тұра сала кимастармен хабарлас.
Қиындықты қол ұстасып жеңейік,
Бірлік барда бізді ешқандай жау алмас.

Бір-біріңнен аямандар ақ тілек,
Сөздің дәмі бал дәмінен тәттірек.
Қараңғылық келмесе де кеткісі
Күн қуады бүйірінен түрткілеп.

Ұйқыдағы тіршілікті оятып,
Келе жатыр арайлаңып таң атып.
Мамыражай еркін ғұмыр кешейік,
Бар тапқанды той-думанға жаратып.

Шашу шашып Күннен — күміс табактан,
Бұған дейін сансыз нұрлы таң атқан.
Жамандықтың бетін кері қайырып,
Жақсылығын аямағай ЖАРАТҚАН.

АНА ТІЛІ —
ЕЛДІКТІҢ ІРГЕТАСЫ

Тіл жайлы сөз тілімде іркіліп тұр,
Жүрер жолын ашайын сілкініп бір.
Несібесін әр жұрттың бөліп берген,
Толастамас күресі тіршілік бұл.

Ұйқылы-ою жүргенде ұяң халық,
Ана тілім барады шұбарланып.

Күрал → Тәрбиелі (снп.) → 4 → Жып →

Етік бөлігі ... Ролла ... Әкемі жарғы Қуаң жер Ақ жабылғы Галерея

→ Тартысар (снп.) →

Эконом Хауа (орысша) → Тула ауылы Нескытк Шри... →

→ Лайма ... →

...теңіз Оқшап Қырғыз ауылы Филиппин жанартауы Қария → Кісі есіні Асбұғнақ

→ ... Көп (маймыл) → Екеуара →

Алапат (снп.) Фил. термин Ықылас Муз-к. термин → Ұным ... үеігіс Франция активісі

→ Инкар өкесі Жел сөзгәр (снп.) → Тұрақ Лезгин-ка ұраны Тенбіл

Ирек Үстел Кавказ елі → Жылқы түрі Қорғаушы (снп.) →

→ Жатық оңыр Кіру (снп.) Құмарлық ... Шы Мин Сипа →

2 → Ине сивасты (снп.) Тонак режоні → Қырғызша жыр Шетел көлігі

→ Қамбар батыр жары Темекі марласы Клея АҚШ штаты Ағза сүйіме 1

Ер-... Гор-бачева Алаулар → Белес → Түс → Дюдо кілемі

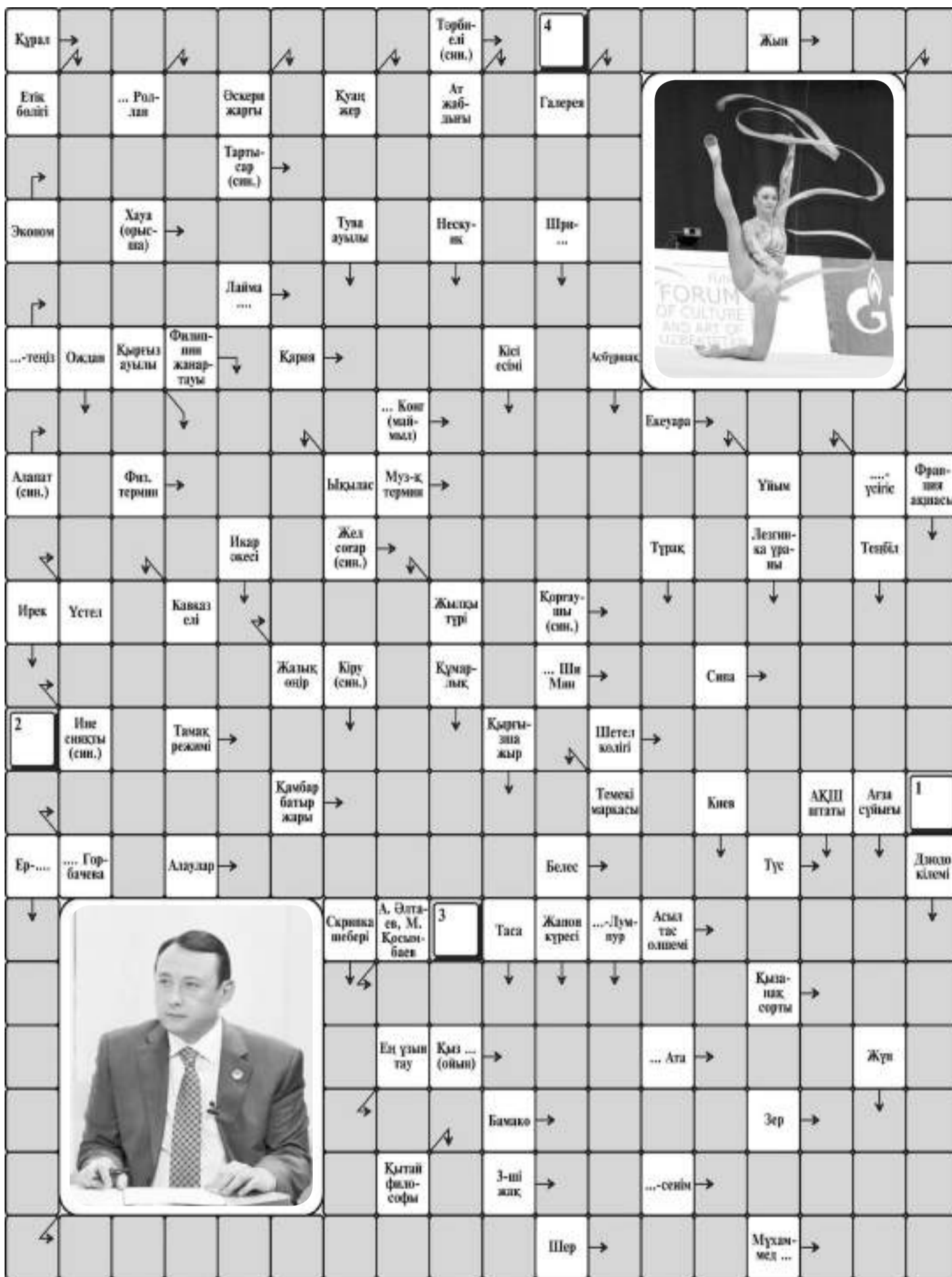
Скринка шебері А. Әлтаев, М. Қосымбаев 3 → Таса Жапон күресі ... Дум-пур Асыл тас өлшемі

→ Ең ұзын тау Қыз ... (ойын) → ... Ата → Жүп

→ Бамако → Зер →

Қытай философы 3-ші жақ → ...-сенім →

Шер → Мухаммед ...

ӘЗІЛ-ШЫНЫ АРАЛАС

Бір шалдың кемпірі салақ болыпты. Тіпті төсекті жинауға да ерінеді екен. Бір күні олардың үйлеріне түскі мезгілде қонақ келіп тұрды. Үй бөлсе шашылып жатыр, төсек жиналмаған.

Үйдің шашылып, төсек жинамай жатқанынан ұялған шал: - Менің кемпірімнің пысықтығы соншалық, төсекті таң атпай салып қояды... - деген екен.

***

Аң патшасы Арыстан аңдардың барлығын жинап алып: - Мынау менің жаңа туған балам. Әлі есін дұрыс білмейді. Егер кім де кім менің балама тиіссе өлтіремін! - депті.

Қоян аң патшасының бұл жарлығын естімей қалыпты. Содан Арыстанның баласы тышта болып көшеде келе жатса, қасқырды кездестіріпті.

Қасқыр кішкентай балаға тамақ шәй беріп, алдап сулап шығарып салыпты. Сөйтіп ол сосын Аюды кездестіріпті. Ау да алдап, кәмпіт-пішін алып беріп, шығарып тастайды.

Содан келе жатса, алдынан Қоян шығыпты. Қоян аздап ішіп алған екен, кіп-кішкентай Арыстанның баласын танымай қалып, бала-арыстанды аямай ұрып-ұрып, тепкілеп тастайды.

Бала арыстан әкесі Арыстанға еңіреп жылап келіпті. Ертеңіне Арыстан барлық аңдарды жинап алыпты: - Кеше менің баламды кім ұрды?! - деп ақырыпты.

Ешкім таямайды. Арыстанның таңда жеген баласы: - Папа, мені сабаған аңның құлағы ұзын болатын, - депті.

Сонда Қоян қолымен құлағын төмен қарай майыстырып: - Есек қораға кірдің-ау, - деп айқайлап жіберіпті...

***

Бір бала қойдың басын турап отырса, әкесі үйге келіп қалып, қойдың басын ұстап отырған ұлын көріп: - Әй, қақпас, сен неге қойдың басын турап отырсың? Әкесі тірі адам бас отырмайтың білмейсің бе не?! - десе, баласы тұрып:

- Білем, әке, бірақ, бағана мам: «балам, турай бер, әкең баяғыда өліп қалған, саспа» деді, сосын турап жатырмын - деген екен.

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

№41 санды шыққан сөзжұмбақтың жауабы

А Л П А М Ы С Г О Б И Ф А Р А Б

У А Р А Р У Ю

Т М М Р Р У Я

А Р А Б Ы К А С А

Р А К И Ы К Ф У Н

Т Р А Л Д Т П А Р У

Ы А О А К Ж А Р А Б З А Л

С И Г Н А Л Р А Н И О Н А І

И С К И Ш А Н Г А М А

Ж І П А Д Ы М П Е С О А

А Ю Н О А К Р А Д А Р

К А Р Е Т А І Н І Л І Д А У А

О Н Ж Ы Л Ш И А Ж А Р И

Б А У Ш А Е С І М Е М М

К Ю І А Л А Н Б Е Т

О К Л М И А З А

Л І Р Е Ф А Ф У З І Л

Ф М Б А Х Т Ы А

А Е Л І Л А Н А Н А Н

П Е Р И З А Т Ш И Ж С У А Й Т

5G ЭКОЛОГИЯҒА ЗИЯН БА?

5G желісі экологияға пайдалы. Бесінші буын ғаламторы тасымалдау саласын жеңілдетуге көмектесіп, содан экологияға бөлінер зияндық қалдық азаймақ. Осылай дейді Ericsson атты швед компаниясының мамандары.

Компанияның есеп кұжатында көмірқышқыл газын азайтудың тиімді жолдарының бірі - көлік қатынасын жетілдіру, мәлімет тасымалдауды жеңілдету деп көрсетілген. Мамандардың есебінше, көмірқышқыл газын көп бөлетін негізгі төрт сала бар: олар - электроэнергетика, транспорт, өндіріс пен құрылыс. Аталмыш салалар түгелдей 5G желісін қолданысқа енгізсе, Еуропадағы CO2-ның көлемі 55-170 миллион тоннаға дейін азаймақ.

Ал бұл - 35 миллион автокөлікті жолдан алып тастаумен бірдей.

Компанияның есебінше, егер Еуроодак елдері 2030 жылға дейін бесінші буын ғаламторын өндіріске енгізсе, ауаға шығатын көмірқышқыл газының жыл сайын 550 миллион тоннасы азайып отырмақ.

«Ал 2030 жылға дейін парник газдың мөлшерін мүлде азайтуға мүмкіндік бар», - дейді зерттеу авторлары.

Ғалымдардың айтуынша, 5G желісін тартуды жеделдету қажет. Қазір әлем халқының 15 пайызы ғана бесінші буынға қосылған екен.

«Егер жылдамдатпасақ, 5G-ның климаты жақсартуға тигізер пайдасын уыстан шығарып аламыз», - деп түсіндіреді олар.

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

БӨЛІМ РЕДАКТОРЛАРЫ:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:
Нұр-Сұлтан тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:
Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:
Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Жезқазған қаласы:
Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Қарағанды облысы:
Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:
Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:
Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Түркістан облысы:
Әбдіғалпай АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)
Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:
Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Тарату бөлімі:

Нұр-Сұлтанда:
Жасұлан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:
Мүтән ИСМАЙЫЛ
(8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш»
дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.
Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік №1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газетпен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуына кәсіпкер.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3 ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –
Гүлмира САДЫҚ

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК KZ50856000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында
басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген

ЖАРҚЫН ЖҮЗДІ ЖҮЗДЕСУ

Төлеген Айбергенов шығармашылығына арналды

Шежірелі Шардара өңірінде өнер майталмандарымен, сөз зергерлерімен естен кетпес кездесу өткізу дәстүрге айналған. Осы жолы тағы бір кереметтей кездесуге куә болдық.

№16 колледжде филология ғылымдарының кандидаты, профессор, бірнеше ғылыми монографиялардың авторы Салтанат Төлегенқызы Айбергенова, сыршыл сазгер, ел сүйсіне тыңдап жүрген, халықтың жүрегінен орын алған керемет туындылардың авторы, бірнеше Халықаралық, республикалық байқаулардың лауреаты, Қазақстан Композиторлар одағының мүшесі Құралай Сәтмұхамбетова, Қазақстан Жазушылар және Журналистер одағының мүшесі, қаламы қарымды каламгер, «Сарыағаш» аудандық қоғамдық-саяси газетінің бас редакторы, «Төлеген Айбергенов атындағы шығармашылық бірлестіктің» төрағасы Мұрат Бекей, әнші, бірнеше ән байқауының жүлдегері, Қазақстан Республикасының Еңбек сіңірген қайраткері Әбдірайым Өміровтермен жарқын жүзді жүздесу болып өтті. Ән мен жырға, сиқырлы сырға толы кездесуді «Өскен өңір» газетінің бас редакторы, «Қазыбек Иса атындағы шығармашылық бірлестіктің» төрағасы Сәбит Лаханов жүргізіп отырды.

Сөз реті келгенде Салтанат Төлегенқызы қазақтың талантты ақыны, әкесі Төлеген Айбергеновтің шығармашылығы жайлы, өмірі туралы қызықты әңгімелер шертті. С.Айбергенова Төлеген ақынның бүкіл өмірін, шығармашылығын қамтитын «Тоғысқан тағдырлар» атты мемуар жазып, кітап етіп бастырған екен. Кездесу барысында осы кітаптан үзінділер келтіріп,

естеліктер айтты, әкесінің жырларын тебірене оқып берді.

Мұнан соң әнші-сазгер Құралай Сәтмұхамбетова шардаралықтарға деген ыстық ықыласын әсем әндермен жеткізді. Келесі кезекте сөз алған қаламы қарымды каламгер, ақын Мұрат Бекей Төлеген Ай-

барған ақын, ардагер ұстаз Нұрғали Ыбырайым, жыршы-термеші, ақын Әбдіғалпай Айдаровтар сөз алып, ауданымыздағы руханият саласында атқарылып жатқан игі істерді тілге тиек етті, айбынды ақын Т.Айбергеновтің жырларын жатқа оқып, жүрекжарды тілектерін білдірді. Колледж мұғалімдері мен студенттері де өз өнерлерін көрсетіп, кештің мазмұнды өтуіне үлес қосты.

Керемет кеш Қ.Тұрысбеков

басовтың «Шардара толқындары» әні. 1965 жылы осы әнді жазғанда Төлеген аға Шардара совхозында еңбек және соғыс ардагері Қарабек Серікбай ағаның үйінде бірнеше күн мейман болғандығында еді. Әсершіл ағаның шардаралықтардың күні бүгінге дейін шырқап жүрген әнұранын жүрек тебіренерліктей етіп жазуына елжіреген ел жүрегінің меймандостығы да әсер еткен болар.

Мектеп оқушылары тоқсандық демалыста болғанына карамастан, Тілегенев Асан бауырымыз басшылық ететін ұжым ұстаздары және оқушылар тобымен өткен кездесу өте тамаша деңгейде өтті.

Кешегі көкірегінен сары даланың, Тербейді сені бүгін арман-ағын.

Толқисың толқыған ақ жібек пе деп, Толқынын көрсем, досым Шардараның, —

деп ақиық ақын Төлеген аға Шардараны шалқыта әнге касса, арадан жарты ғасырдан астам уақыт өткен соң Әке табаны тиген өлкеге ат басын арнайы бұрған Төлегенқызы Салтанат қыз қандай ішкі толқыны жүрді екен?

Әдебиет пен өнер адамдары келсе құшақ жая қарсы алып, аттанарда кимай-қимай қоштасатын шардаралықтар Төлегендей дауылпаз ақынның текті перзенті Айбергенова Салтанат Төлегенқызын Шардараны сағына жүретіндей етіп құрметтеп шығарып салды.

Әбдіғалпай АЙДАРОВ

Шардара ауданы,
Түркістан облысы

бергенов мұраларын зерттеу бағысындағы жұмыстарға кеңестер берді. Бұл мектеп кешегі кеңестік дәуірде шопан қауымның балаларына арналған №8 мектеп-интернат болатын. Кеңес үкіметінің малшы қауымға құрметі ерекше еді де, сол себепті интернат оқушыларымен сол кездегі шығармашылық өкілдерінің кездесуі жиі-жиі ұйымдастырылған. Ал, ең ерекшелігі ақын Т.Айбергеновтің сөзіне жазылған композитор М.Жалаң-

ауыл округінің Шардара ауылындағы А.Әлімбаев мектебінде өз жалғасын тапты. Бұл мектеп кешегі кеңестік дәуірде шопан қауымның балаларына арналған №8 мектеп-интернат болатын. Кеңес үкіметінің малшы қауымға құрметі ерекше еді де, сол себепті интернат оқушыларымен сол кездегі шығармашылық өкілдерінің кездесуі жиі-жиі ұйымдастырылған. Ал, ең ерекшелігі ақын Т.Айбергеновтің сөзіне жазылған композитор М.Жалаң-

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380
«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	429,24	3 ай	қала	1287,72	6 ай	қала	2575,44	12 ай	қала	5150,88
1 ай	ауыл/аудан	447,86	3 ай	ауыл/аудан	1343,58	6 ай	ауыл/аудан	2687,16	12 ай	ауыл/аудан	5374,32